

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DÜNYA GÖRÜŞÜ BİLİM VE EKONOMİ

WERNER SOMBART

DÜNYA GÖRÜŞÜ

BİLİM VE EKONOMİ

Werner SOMBART

Yayına Hazırlayan: Tahir AKGEMCİ

DÜNYA GÖRÜŞÜ

BİLİM VE EKONOMİ

Werner SOMBART

Yayına Hazırlayan: Tahir AKGEMCİ

cizgi
KİTAPÇEVİ

Çizgi Kitabevi Yayınları: 98
Bilim – Toplum – Siyaset: 25

•
Yayın Yönetmeni
Seyhan KURT

•
Kapak - Dizgi
@lp

•
Baskı
Dizgi Ofset

•
Nisan, 2004
© Çizgi Kitabevi
1. Baskı

•
ISBN
975 – 8867 – 07 – 5

•
KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -

Werner SOMBART
Dünya Görüşü Bilim ve Ekonomi

Yayına Hazırlayan: Tahir AKGEMCI
Çeviren: F. TEPEBAŞILI

ANAHTAR KAVRAMLAR
- key concepts -

1.Ekonomi, 2.Sosyoloji
- Economy, Sociology -

•
ÇİZGİ KİTABEVİ
Mimar Muzaffer Caddesi
62 / D - KONYA
Tel: 0332.353 62 65 – 353 62 66
Fax: 0332.353 10 22
www. cizgikitabevi.com

*Bu kitap,
baskı tarihi eski olduğu için
bir görevlinin gazabına uğrayarak,
SEKA'ya gönderilmek istenen
kullanılmış kağıtlar arasından
son anda kurtarılmıştır.*

İçindekiler

Önsöz.....	ix
Giriş	1

Birinci Bölüm Dünya Görüşü ve Ekonomi

I. Eksik Kuramlar	5
II. Ekonominin Değerlendirilmesi.....	6
III. Ekonominin Yorumu	8

İkinci Bölüm Dünya Görüşü ve Bilim

I. Sorunsal.....	11
II. Bilimin, Dünya Görüşü için Önemi.....	11
III. Dünya Görüşünün Bilim İçin Önemi	13

Üçüncü Bölüm Bilim ve Ekonomi

I. Bir Hatanın Düzeltilmesi.....	21
II. Ekonominin Ekonomi Bilimi için Önem	22
III. Ekonomi Biliminin Ekonomi için Önemi	31

Sonuç	41
Bir Tanıtım Yazısı	45
Werner Sombart.....	51

Önsöz

Alman bilim adamı Werner Sombart'ın* çalışmaları ilk yıllarda Marksizmin izlerini taşır, bir ara Nasyonal Sosyalist düşünceye hatta iktidara yakınlaşmaya çalışsa da bunlardan da uzaklaşır. Üniversitede tarih, ekonomi ve felsefe okuyan Sombart doktora-sını Gustav Schmoller'in yanında yaptı. İlgi alanı oldukça geniş olan Sombart, asıl olarak kapitalizmle uğraşmıştır. Kullandığı dil ve üslubu dikkat çekicidir. Ünlü Alman Tarihsel Ekolünün son temsilcisi olarak görülür. Aradan geçen bunca zamana rağmen adı öyle unutulmuş biri değildir.

Bu çalışmasında Werner Sombart dünya görüşü, bilim ve ekonomi arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışır. İnsanlığın üç temel dönem yaşadığını düşünen yazar, bu dönemlerin hemen akla gelebileceği üzere birbirini takip etmediğini hatta böyle bir zorunluluk bulunmadığını düşünür. "Yaratıcı öğreti" gibi kendisinin yeniden anlamlandırdığı kavramlar belki okurları yarabilir, ancak

*Sombart'ın yayınlanmış eserleri: Friedrich Engels,(1895), Sozialismus und soziale Bewegung (1896), Moderner Kapitalismus (1902-27), The Life Work of Karl Marx (1909), The Jews und Modern Capitalism (1911), Die Zukunft der Juden (1912), Der Bourgeois (1913), Haendler und Helden (1915), Die Drei Nationalökonomien (1930), Deutscher Sozialismus (1934)

buna rağmen felsefe, sosyoloji, ekonomi ve işletme alanına ilgi duyan okurların dikkatini çekeceğini düşünüyorum. Katkılarından dolayı F. Tepebaşılı'ya teşekkür ederim

Tahir AKGEMCİ

Giriş

“Size, kaderden daha ağır üç
sözcüğün adını vereceğim.
Ağızdan ağıza dolaşırlar.”

Ayrı ayrı ve birbiriyle ilişki halinde bunlar, toplumun bütün katmanlarında ve eğitilmiş, cahil ve daha kötüsü ise yarı eğitilmiş insanların ve sayısız tartışmaların konusunu oluştururlar. Söz konusu sözcükler dünya görüşü, bilim ve ekonomidir. Aşağıda bunlardan ve bunların kendi aralarındaki ilişkilerinden bahsedilecektir.

Sözcüklere hangi anlamları yüklediğimiz ise hemen başlangıçta belirtmeliyim. Bu gereklidir, çünkü insan, dilsel kullanımdaki çok anlamlılıkta rahatlıkla kaybolup gidebilir..

Dünya görüşü dünyanın ve dünyadaki yaşamımıza ait anlamlandırmaların (Sinndeutung) bütünüdür (bilgi sorunu olarak). Doğaldır ki, yaşamımızı şekillendirdiğimiz değerler de buraya aittir (irade sorunu olarak). Her zaman için son sorulara ilişkin kararlar ve genel kararlar söz konusudur. Bireyin dinsel, politik, bilgi ve ahlaka ilişkin vs. yaklaşımları onun dünya görüşünün yalnızca bir kısmını oluşturur.

Sistematik bir düzen içerisinde genel geçer bilgiye ulaşmayı amaç edinmiş bilgi tarzına bilim diyorum. O, batının dışında başka hiçbir yerde bulunmayan ve ancak yeni çağın başlamasıyla söz konusu olan özel, özgün ve tarihsel bir olgudur. Özellikleri şunlardır:

1. Bilginin dünyevileşmesi: Bu, bilginin temellen-
dirilmesinde, amaçlandırılmasında ve konusunda (ve o-
nun kavranış tarzında) açığa çıkar. Bilginin temellen-
dirilmesi, bilgi vahiyden uzaklaşıp (Offenbarung) akla ve
deneyime yönlendirildiği sürece dünyevileşir. Tanrısal ol-
mayan bilakis dünyevi değerler uğruna (ister kuramsal is-
ter pratik olsun) gözlem yapılmak istenirse bilginin amacı
açığa çıkar. Kendi çeşitliklerinde olguların dahil edildiği
büyük metafizik bağlamlardan bağımsız olarak, nesneler
sahip oldukları kurallar çerçevesinde tanınmaya çalışılırsa,
bu da bilginin konusudur.

Gözlemcinin bu yaklaşımlarına uyanlar

2. Bilginin farklılaştırılmasıdır: Dünyanın farklı bölgeleri
birbirinden bağımsız gözlemlenir. Buradan da münferit
bilimler ve hatta alt bilim dalları doğar.

Nihayet modern bilimin bir özelliğine geldik

3. Bilginin demokratikleştirilmesi: Bilimin en eski kardeşi o-
lan felsefe kendisi ile aynı düşünenlere, kendi havarilerine
yönelirken, bilim herkese, akli olan yığınlara hitap etmek-
tedir. Felsefenin aksine -tipik bir özelliği olarak (bu yüz-
den de önceliklidir)- sonuçlarının genel geçer olmasına
çalışır (Ancak herkes tarafından anlaşılabilir olma ile ka-
rıştırılmamalı). Genel geçerlilik istemiyle yararlılık bir ara-
dadır. Yani bilimsel bilginin sonuçları bütünüyle nesnel ve

gözlemcinin şahsından ayrı olmalı, gerektiğinde sınanmalıdır¹.

Ekonomi ise insan kültürünün iâşe veyahut mal teminini konu alan alanıdır ve şu unsurları içerir:

1. Ekonomik anlayış; yani ekonomik insanı belirleyen amaçlar içeren kavramları, davranış nedenleri ve kuralları
2. Düzen, yani ekonominin tabi olduğu nesnel norm kavramı. Düzen, hukuk düzeni, gelenek düzeni ve ahlaki düzen olarak karşımıza çıkar.
3. Teknik² yani ekonomik amaçlarına ulaşmak için insanın kullandığı araç kavramı. Yazımızda açıklamak istediğimiz sorular şunlardır: Bu üç kavram ve bunlarla anlatılmak istenen konular arasında “ilişki” veya “bağlılık” bulunup bulunmadığı ve bunların hangi türden olduğudur: Gerçek veya ideal, rastlantısal veya zorunlu ilişki.

Üç kavram arasındaki bağlantıyı “ve” ile nitelersek, o zaman şu üç kombinasyon söz konusu olur:

Dünya görüşü ve ekonomi

~~Dünya görüşü ve bilim~~

Bilim ve ekonomi

Okurların gördüğü gibi konuyu bu ifadeleri bölüm başlıkları haline getirerek anlatmaya çalışacağım.

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız. “die drei Nationalökonomien”, 1930, 7. bölüm

² Ayrıntılı bilgi için, “die Ordnung des Wirtschaftslebens”, 2. Baskı 1927

Birinci Bölüm

Dünya Görüşü ve Ekonomi

I. Eksik Kuramlar

Dünya görüşüyle, ekonomi arasında yakın bir ilişki olması gerektiği konusunda insanlar öteden beri hem fikirler ve hiçbir zaman da bundan kuşku duymadılar. Bu ilişkiler 19. yüzyıl sürecinde tarihsel yöntemin temel sorunu haline geldi. Burada Marksizmin etkisini de yadsımamak gerek. Buna göre dünya görüşüyle ekonomi arasında öyle bir ilişki bulunur ki, ekonomi ve onun tarihsel biçimleri dünya görüşünü belirler. Ekonomi yegane gerçektir. O, tarihsel süreçte içkin yasaları sayesinde kendi kendini belirleyendir, diğer her şey ise insanın varlığında ekonomik şeylerin yalnızca işlevidir.

Materyalist ve ekonomik tarih yaklaşımı diye bilinen kültür yorumunun bu genel biçiminin yanlış olduğundan bugün hepimiz eminiz. Kültüre hatta ekonomiye biçim verenin –şimdi de dünya görüşünde etkili olduğu haliyle- tin olduğunu ve benim ekonomik diye adlandırdığım bir çağda ekonominin bütün diğer kültür alanlarının üzerine çıktığı bir yerde, bu durumun belirli bir dünya anlayışının kaynağı olarak görülebileceğini hepimiz biliyoruz.

Acaba ekonominin biçimlenmesi insanın dünya görüşüne geri etkide bulunabilir mi? Bu, birincil olandır.

Toplumsal ilişkilerin düşünsel yönden kavranması bunun böyle olduğunu öğretir ve bu deneyimi onaylar.

Dünya görüşünün ekonomiye belirleyici etkisini iki konuda görebiliriz: Ekonomiye dönemin kültür bütününde, tam olarak ta değerler dünyasının bütününde ekonomiye biçilen konumda ve ekonomi ve onun varlığının yorumlarında. İkincisi ise ona varlık dünyasında biçilen konumda. Aşağıda bu iki ilişkiyi açıklamaya çalışacağım.

II. Ekonominin Değerlendirilmesi

İnsanlık tarihine bakarsak, ekonomiye, insanlık amaçlarının idamesinde, kültürün bütününde ve farklı yerlerde değişik konumlar yüklendiğini görürüz. Her biri kendi başına bir çağ oluştururlar (bunların birbirini takip etmesi gerekmez). Ekonominin önemini ve değerlere ilişkin üç farklı temel yaklaşımı birbirinden ayırabiliriz. Ben bunları şöyle adlandırıyorum:

1. Büyü çağı
2. Politik çağ
3. Ekonomik çağ

Büyü çağı en eski dönemi kapsar. Hindistan ve Çin'de olduğu gibi, bazı halklarda bu, yüksek kültür dönemine kadar uzanır. Buralarda "büyüsel tasarımlar", doğanın kutsanmış olduğu ve bütün insan davranışlarının –özellikle de ekonomik- duyular üstü dünyayı, insan lehine, "büyü" aracılığıyla etkileme düşüncesi insanlara egemen olduğu için, ekonomi gibi dünyevi olan her şeyin bağlantılı olduğu duyular üstü dünya yegane gerçek olarak gözükmür. ~~Ekonomi dine hizmet eder~~, ekonominin kendisi dindir. Kult ve ekonomi biçimini dinden alır. İster gereksinim giderme tarzı –

insan eti yiyiciliği, tabu, beslenme yasalarına uyulması, zevk araçlarının kullanımı, süs nesnelerinin taşınması- erkek ve kadın arasındaki işbölümü, toprakların işlenmesi, yabani hayvan avcılığı, ev hayvanlarının evcilleştirilmesi söz konusu olsun, bütün bunlar, bu çağda kult davranışı olarak duyu üstü güçlere egemen olmak için bir araç olarak gözüktür ve içeriklerini bu amaçtan alırlar.

Politik çağ ise ekonominin (devlet) politikasının bir işlevi olduğu dönemdir. Bu çağın iki alt türü vardır: Dini-politik ve dünyevi (profan) politik. Avrupa devlet dünyasının ilk çağları, antik dünyayı kapsayan dini alanın politik alan ile uyuşması ile nitelenir. Ruhlar tanrı, tanrılar da politik toplumsal varlığın koruyucu meleği oldu. Dini görüşlerin siyasallaşması gerçekleşti. Ekonomi bu dini politik toplumsal varlığa hizmet eder. Devlete yararlı olduğu sürece ve bu haliyle ona izin verilir.

Dinsel kutsanmışlığı bulunmaksızın, bu politik tin merkantilizm çağında, modern mutlak devletlerin olduğu yeni çağlarda da etkisini gösterdi. Ekonomi burada da devletin organıdır, onun salt dünyevi bir görünüm taşıyan devlet çıkarlarına hizmet etmekten başka hiç bir yönü yoktur.

Ekonomik çıkarların öncellendiği ekonomik dönem en sonda yer alır. O, batı avrupa devletlerinde 18. yüzyıldan itibaren gelişen ve günümüze kadar kapitalist kültüre sahip ülkeleri niteler. Ekonominin ve ekonomik önemin hangi oranda ve hangi tarzda bu ülkelerin yaşamlarında etkili olduğunu daha önce başka bir yerde ayrıntılı olarak anlatmışım³. Burada ayrıca tekrarlamama gerek yok.

Şimdiki durumumuza kriz açısından bakacak olursak, buradan ekonomik çağı sonlandırmaya çalışan güçlerin iş başında olma-

³ Bakınız, “deutscher Sozialismus”, ilk bölüm 1934

sından başka bir şey görmeyiz. Yani ekonomiyi egemen konumdan çıkarıp onu yeniden hizmet edici bir konuma sokmak ve kendisi dışında ve kendisince taşınan bireysel ve maddi çıkarların anlamını ona vermeye çabalamak.

Bu, dönemimizin dini durumu ve özellikle hakim dininin ekonomi ile olumlu bir ilişkiye sokulamayacak olan hristiyanlık olması gerçeği karşısında ve özellikle de ekonomimizin dünyevi politik daha doğrusu ulusal amaçlara yönelmesinde mevcut olabilir. Ekonomi ulusal birlikte ve politik toplumsal varlıkta hizmet edici bir rol oynamaktadır.

Ekonominin yeniden siyasallaştırılmasında ekonomik şekillenime ait bu dönüşümün şükran borçlu olduğu dünya görüşünün dönüşümü söz konusudur. Her yerde, şimdiye değin üzerinde durulan liberal pasifist bireysel konumun lehine bir değişim yaşıyor. Farklı ülkelerde varoluş hakkındaki temel sorunlardaki farklı yaklaşımlarla ilişkili olarak ekonomik dönemden bir uzaklaşma gözleniyor, öyle ki, anti liberalist ülkelerde artık tek bir dünya görüşünden bahsedilemeyecek gibi. Zira demokratik Türkçülük gibi estetik bolşevizm, natüralist nasyonal sosyalizm gibi idealist faşizm de anti liberalisttir. Bütün bu örneklerde dünya görüşü ekonomiyi etkilemiştir.

Dünya görüşüyle bilim arasındaki ilişkiyi hatırlarsak konu daha iyi anlaşılır.

III. Ekonominin Yorumu

Ekonominin varlığının yorumu, ekonomiye verilmiş bulunan belirli değerlendirmeye dayanan dünya görüşü ile ekonomi arasındaki ilişki bağlamında görülebilir. Ekonomi, orada değerler dünyasına yerleştirilirken, burada ise, varlık dünyasına yerleştirilir.

Bu çelişki ekonominin varlık karakterine ilişkin farklı yorumlarda ortaya çıkar.

Liberalist ekonomi kuramı, 18. yüzyıl İngiltere ve Fransa'da gelişen ve bizim deizm diye özetlediğimiz görüşten kaynaklanır. O zamanlar kafalarda Isaac Newton'a ait çekme ve itme ile sonsuz dengede duran ve harika bir uyum içerisinde kendi yörüngelerinde bulunmalarına ilişkin yıldız hareketleri kuramı yer etmişti. Bu düşünce, insan toplumuna aktarıldı ve sabitlenmemiş uyuma ilişkin metafizik düşünceyle birleştirildi. Buna göre gökyüzü için olduğu gibi insan toplumu için de tanrı tarafından konulmuş bir düzen varmış. Düzenin akamete uğramaması hem tek tek unsurlar hem de bütün varlık alemi için mutluluk ve huzuru sağlar. Gelişen kapitalist ekonomik sistemin arkasında durduğu güçlü bir grubun düşüncesine göre bu "doğal" düzen, beğeni veya beğenmemeyle yönlendirilen münferit ekonomik öznelerin özgürce onayına dayanır. Tıpkı gök cisimlerinin uyuma çabalaması gibi, o da, yeryüzünde çıkarların uyumuna çalışır.

Uyum dolu ekonomik sisteme olan bu inancın unsurları şunlardır:

1. İnsan toplumunun doğal yasalarına olan inanç. Bu, doğal bir oluşumdur, tin eşlik eden bir olgudur.
2. İnsan isteminin nedenselliğine olan inanç. Bu, doğal nedensellikte bir unsuru oluşturur
3. Doğadan iyi olan insana, iyi vahşiye inanç. Bu, ancak medeniyet sayesinde bozulur

Anti liberalizm bu inançlara başkalarını getirir:

1. İnsan toplumunun tinselliğine olan inanç
2. Özgür, kendisinden sorumlu iradenin kendiliğindenliğine olan inanç
3. Doğadan günahkar insana inanç

Bu iki farklı dünya görüşünden hareketle ekonomi politikasının farklı temellerine ulaşılabilir: Doğallık, doğaya bağlılık, insan isteminin iyilik arzusu çok az bağlayıcılığı olan liberal bir ekonomik düzenin arzulanmasına götürür. Buna karşı özgür ve doğadan günahkar irade ise kuralcılığa yani bağımlı bir ekonomik düzene götürür.

Dünya görüşü açısından kısmi yaklaşım farklı biçimlenmiş diğer unsurlarla öyle karışabilir ki, sonuçta, kuralcı ekonomik yaklaşım arzuları farklı bütüncül dünya görüşüyle iç içe geçmesi hem burada hem de ekonomik değerlendirilmesine ilişkin az önceki örnekte geçerliliğini korur.

İkinci Bölüm

Dünya Görüşü ve Bilim

I. Sorunsal

Birinci bölümdeki sorunsalın aksine burada kavramları “ve” ile birleştirerek şu soruları açıklayacağım: Bilim, dünya görüşü için ve dünya görüşü de bilim için hangi öneme sahiptir. Bu bölümü her biri bu sorunlarla uğraşan iki bölüme ayırarak anlatacağım

II. Bilimin Dünya Görüşü için Önemi

Önce dünya görüşü kavramının iki anlamı olduğunu hatırlayalım: O, ilk olarak son görüşlere ikinci olarak ta son değerlere ait bizim sahip olduklarımızı kapsar. Bir dünya görüşü oluşturabilmek için, bilimin iki açıdan ne anlama geldiğini sınanmak akıldan geçer.

İlk noktayla ilişkili olarak, inanç ve metafiziğin yerine geçebileceği düşüncesini uyandıran bilimin yoldan çıkmasıdır. Önce St. Simon daha sonra kapsamlı olarak Aguste Comte tarafından geliştirilen şemaya göre, insanlık dinsel, metafizik ve bilim çağlarından oluşan üç merhale kat etmiş olmalıdır. Şimdi ise sonsuza kadar bilimsel çağda yaşıyor olmalıdır.

Özellikle doğa bilimler duyular üstü bilginin her iki temelini telafi aracı olarak görülmüş ve onun yardımıyla “dünyanın sırrı” çözülebileceği sanılmıştır

Cahillikle saptığımız yanlış istikametten geri dönelim. Bilim yardımıyla “dünyanın özünde ne gizlediğini” asla öğrenemeyeceğimiz biliyoruz.

Bilimsel dünya görüşü diye adlandırılan şey, hak etmiş bir tarzda yalnızca bir agnostizm daha doğrusu aşırı deneysel ve “aşkın” olarak yerleşmiş dünya görüşünden vazgeçme anlamına sahip olabilir.

Ekonomi ve ekonomi bilimine ilişkin sorunsalımız bu sorularla uğraşmaz.

Bunun yerine bilimin dünya görüşü için önemi konusundaki başka bir soru daha doğrusu onun, bizim son değerlerimizi temellendirmesinin için önemine ilişkin soru kendisinden bahsettirir. Yani bizim değerlerimizin bilimsel bir temellendirmeye açık olup olmadığı veya buna gerek duyup duymadığına ilişkin sorular söz konusu. Burada, erdemin “öğretilebilir” olup olmadığına ilişkin Sokratçı soruyu Aydınlanma çağı büyük bir kararlılıkla olumlardı: Değerli olanı (das Wertvolle) özellikle ahlaki olanı (das Sittliche) bilimsel bilginin konusu için ve kendi “doğruluğunda” “kanıtlanabilir” olarak açıklar. Aydınlanma burada akılcı skolastik ile karşılaşır. Bu eski akılcılığın etkisini biz şimdilerde kültür bilimlerinde özellikle ekonomi biliminde hissederiz. Bize açıklaması gereken şudur: Onun sorumluluk alanına, varlığı yönüyle duyular üstü olanlara dayanan değerler aittir –çünkü o, insanın varoluşunun anlamına ilişkin kararları içerir, beriki ise olumlu veya olumsuz kararları ile deneyüstü sayılabilmektedir- ve bilimin sorumluluk alanına ise değerlerin doğruluklarını kanıtlamak girer.

“Bütün değer yargıları akılcılıkla başkalarına asla anlatılamayan, kişiye bağlı, “görece” hakiki bilgileri içerirler. Değerler – oldukça irrasyonel biçimde- insandan insana kişiliklerin araştırlamayan gücünün yardımıyla aktarılır. Kanıtın yerini sevgi alır, sonuçlar bu aşktan doğar. Değerler için yaşanılır, gerekirse onun için ölünür. Değerler kanıtlanmaz. “Doğruluğu” kanıtlanabilir bir şey için ölmenin ne anlamı var? Bizim “değerler koyan” ulusal ekonomimizi beraberinde alıp götüren Aydınlanmanın eski bir önyargısından başka bir şey değildir. Bu, değerlerimizin “doğruluğunu” kanıtlar, yani bunu akılcı bilginin dar alanına götürür demek, değer yargılarını bilimsel kılmak arzusudur. Değerler bilimin sızabileceği alandan çok daha derinlere uzanır.

Ulusal ekonomi de “değer yargılarına” ilişkin yüzeysel açıklamalar şu görüşleri bir yana atmamalıdır. Değerler ve değerlere ilişkin yargılar, deneyimle kazanılmış bilginin, açık bilgilerin ve bizim yerleşik anlamıyla bilim dediğimiz alanın dışında bulunmazlar, bilakis felsefi veya (veya dini) bilgi alanına aittirler.

III. Dünya Görüşünün Bilim İçin Önemi

Dünya görüşünün bilim için hangi anlama sahip olduğu sorusu bizi “Bilgi Sosyolojisi” (Wissensoziologie) denilen ve son zamanlarda genel olarak üzerinden “konum bilgisi” (Standpunktwissen) sorununu içeren sorunsalla karşı karşıya getirir. “Koşulsuz” ve “mutlak” bilginin olup olmadığı veya bütün bilgilerin “varlığa bağlı” (seinsgebunden) olup olmadığı söz konusudur. Olumlu durumda ise, bu koşulun nasıl tarzda olduğu yani doğal, halksal, tinsel tarzda, çözülmez veya çözülebilir olup olmadığı vs. Tekrarlanan sınamalardan sonra ben şu sonuca vardım:

Bir “konumdan” hareketle bilgi sahibi (erkennen) insan bilgisinin “varlığa bağlılığına” kuşku yoktur. Aydınlatıcı nedenim ise ona zaman ve mekanda sonlu bir varlık tarafından sahip olunmaya çalışılmasıdır. Bu, kültür ve doğa bilimleri için asıl olarak geçerlidir. Belirli bir konuma bağlı olmak iki tarzdadır: O, bir yandan araştırmacının vücudu –ruhundaki yani “kanındaki” (im Blut) mizacı, diğer yandan onun dünya görüşünde ifade bulan “tininde” bilgi ve değerleri üzerinde temellenir.

Vücdusal-ruhsal mizaç genel olarak araştırmacının becerisini belirler. Bir araştırmacının zihninin açık veya karışıklık olup olmadığı, onun gözlem ve çıkarım gücü ile donatılıp donatılmadığı, biçim yeteneğinin olup olmaması hep buna bağlıdır. İstisnalar bir yana örnek vermek gerekirse, zeki yahudi düşünürler Adam Müller veya Knies veya Schmoller gibi (Fichte tarafından söylenen) “derin Alman belirsizliğinden” çok farklı bir ulusal ekonominin peşindedirler.

Dünya görüşüne bağlılık ise kendini şunlarda ifade eder:

1. Bilginin amaçlandırılmasında: Bu, dini veya dünyevi amaçlara hizmet edebilir. Amaç, her şeyde tanrısal gücü, bilgeliği veya iyiliği görmek için veya bu dünya ile ilgili amaçlar için, bir bilgiyi görmek için tanrının övülmesi olabilir. Bu açıdan, bu amaç açısından modern bilim “varlığa” bağlıdır (seinsgebunden). O, avrupa kültürünün parçalanmasından sonra, daha doğrusu ortaçağın bitmesinden, başka bir ifadeyle 13. yüzyıldan sonra yavaş yavaş gerçekleşen belirli bir dünya görüşünün kaynağıdır. Eleştirel, dünyevi tin dini, kiliseye bağlı tinin yerine geçti. Bakış alanı sonsuz değerlerden bu dünyanın nesnelere layıktı. Yukarıda anlattığım gibi bilgi ve değerler laikleşti. Bunu teşvik eden ise artan refah ve şehirleşmedir. Böylelikle münferit ve bireysel olana

ilgi uyandı ve modern bilimin ortaya attığı sorunlara yönelik ilgiler daha da çekici oldu.

Genelde konuma bağlı (standpunktgebunden) modern bilimde de, dünya görüşünden kaynaklanan bağlılıktan hareketle açıklanan farklı amaç çeşitleri ortaya çıktı.

Bu dünyevi bilgi çok farklı amaçlara hizmet edebilir. Ya, saf bilgi amacına veya onun dışındaki amaçlara. Doğa alanında ona hükmetmek için bilgilenme yapılabilir, “öngörü bilgisi”, “egemenlik kurma hesapları”. Kültür alanında ise, siyasal veya diğer pratik arzuları meşrulaştırmak veya insan varlığını iyileştirmek için kullanılacak araçlara sahip olma.

Modern batı avrupada öteden beri sosyal bilimlere böyle bir sorumluluk yüklenir. Daha başlangıçta onlara ve temsilcilerine insanlığın yolsuzluklarını düzeltme hizmeti ile sınırlayan bir yetki veren J.J. Becher’in sesini duyarız.

Günümüzde ise o, faşist ve sosyalist demagogların toplumsal kavgalarında bir yardımcı olarak görülür: O, en son amaçların “doğruluğunu” “kanıtlamalıymış” yoksa gereksiz sözlermiş.

Sosyal bilimlerin diğer temsilcileri ise burada saf bilgi amacını görürler.

Dünya görüşü ile ilgili bir bağın ortaya çıktığı yerler:

2. Bilginini temeli olarak belirli önermelerin veya inanç ilkelelerinin benimsenmesinde. Araştırmacı tanrısal veya “doğal” bir dünya düzenine “inanır” veya hiçbir şeye “inanmaz”. Eğer o bilim yapmak isterse, hatta o, onun değişmez denilecek olan “dünyanın sadıklığına” (Treue der Welt) inanırlar. Yani o kedinin kedi olduğuna, onun aniden kuş olamayacağına inanmalıdır. Hatta sabahleyin güneşin yeniden doğacağına ilişkin oldukça pervasız inanca sahip olmalıdır. Bilim adamı olarak o, düşünce kategorilerinin sarsılmazlığına, deney öncesi olan bütün bilgilerin açık ol-

masına, insan tınınin “akılcılığına” ilişkin kesin inanca sahip olmalıdır.

Araştırmacının dünya görüşü açısından bağımlılığı kendini ifade ettiği yer:

3. Seçimdedir, ister sorun ister çalışma düşünceleri isterse yöntem olsun

Sorunlar: Faiz fiyatlarının düşmesi, menkul kıymetler sahibi olarak onu her şeyden çok ilgilendireceği için Richarda doğal olarak temel kazanç sorununu dikkatinin odağına yerleştirir.

İsviçreli el zanaatkarlarının ve ev endüstrisi ile uğraşanların sınıftanları “küçük burjuva” olarak onun canını sıktığı için Sismondi doğal olarak çöküş ve kriz sorunlarıyla canı gönülden uğraşmıştır.

Sahip olduğu devrimci düşünceler için kendisine kanıtlar yaratmak istediği için Marks doğal olarak büyük oluşum ve ücretli işçilerin koşulları hakkında bize bilgiler vermeye çalışmıştır.

Genel olarak denilebilir ki, liberal biri daha çok ticaret, borsa, para, pazar süreci (çapraz kurlar, fiyatlar vs.); Marksist biri ise işletmelerin oluşumu, iş ve işçinin organizasyonu, ücret oluşumu, gelir ilişkileri konularıyla; milliyetçiler ise köylüler, orta sınıf daha da genelleştirsek mal üretimi, ekonomi politikası, serbestlik vs. sorunlarıyla uğraşmışlardır. Bu üç farklı dünya görüşüne sahip konumdan genelde malların dönüşümü dağıtım ve üretimi ön plana çıkar.

Çalışma düşünceleri: Bu kavramdan temel ve şekilsel ideler tarafından yaratılmış çerçeve içerisinde ulusal ekonomi bilgi malzemesini sınıflandırmaya hizmet etmesi gereken akıl kavramlarını anlıyorum. Bunlar belirli gözlem tarzları, “yaklaşımlar”, sorular, “gözlemciler için ipuçları” (Kant). Bunlar daha da artırılabilir ve –oldukça ilginç biçimde- araştırmacı tarafından seçilebilir, bunun

bilincinde olmadan kendi dünya görüşüne göre. Ben bunu bazı çalışma idelerinde göstermeye çalışacağım.

Bu, organizma ve mekanizma ide çiftidir. Ekonomi yaşamını göz önüne getirelim: Ya, organizma olarak yani kendi yaşamıyla doldurulmuş bağımsız gelişen, canlı uzuvlardan ibaret bir oluşum ya da mekanizma olarak yani cansız vücuttan oluşan, içerdikleri yönüyle değişmeyen yapay bir oluşum. Milliyetçilerin organizmanın çalışma idelerini, liberaller ise mekanizmanınkileri tercih etmeleri anlaşılabilir bir durum. Ekonominin ne organizma ne de mekanizma olmadığı konusunda bilinçli olurlarsa her ikisi de haklıdır

Ayrıca bu, pazar ekonomisi toplumunun ve halk ekonomisinin çalışma ideleridir.

Merkantilistler veya Friedrich List veya şimdilerde faşistler ve nasyonal sosyalistler halk ekonomisi idesini araştırmalarının merkezine koymuşlar ve halen de koyuyorlarsa, o zaman, bunu bilmeden veya bilerek yapmışlar veya yapıyorlardır. Çünkü kuramları yardımıyla kendi devletlerinin veya halklarının güç ve itibar kazanmalarına katkıda bulunmak istiyorlar. Buna karşın “klasikler” ve onların halefleri, dikkatleri pazar ilişkilerine yani mübadele ilişkilerine çekerse, o zaman, bu bakış açısı değişikliğinde, bir ülkenin kaderine karşı büyük bir kayıtsızlık ve liberal, bireysel, pasifist düşünce yatar. Bütün “halk economicileri” “vatanseverdir”, bütün “sosyal economiciler” “pasifisttir”.

Son olarak “değerlerin” çalışma idesine bakalım. Canı gönülden kapitalist ekonomi düzeninin korunmasına katkı sağlayan araştırmacıların, bu ekonomik düzenin, bütün ekonomik düzenlerin en iyisi olduğunu ve nesnenin “doğasından” kaynaklandığını kanıtlamaya çalıştıkları herhangi bir psikolojik değer kuramı, özellikle uç yarar kuramını kullanacakları hemen akla gelir. Diğer

yandan kapitalizm karşıtları ise, anlaşılacağı şekilde, “çalışma değeri kuramını” benimseyeceklerdir, nedeni ister bu sayede bugünkü ekonomik düzenin “eşitsizliğini” kanıtlamak, isterse kapitalizmin zorunlu çöküşünü çıkarımlamak için (Karl Marks gibi) bunu kullanmaları olsun.

Bu görüşün karşıtları voluntarist yaklaşıma eğimli olmalarına rağmen, ekonominin kendi kurallarına inanan araştırmacılar, evrimci veya “diyalektik” yaklaşımları kullandıkları sürece, dünya görüşü ile ilgili konum, yöntem belirlemesinde kendisini ifade eder. Araştırma konusunun —egemen ekonomik sistemin— özelliği bu arada önemli etkide bulunduğu için, bu sorunu ben, ekonominin ekonomi bilimi üzerine etkisini göstermeye çalışacağım bölümde açıklamaya çalışacağım.

Sayırsız örneklerde olduğu gibi ekonominin kan (Blut) ve tin bağlantısının olduğunu, bilimsel araştırmaların araştırmacının kişiliğinden (1) etkilenebileceğini (ve bilerek veya bilmeyerek) şimdiye değin belirledik. Bilimin bağlantısı sorununun üstesinden tamamiyle gelmek için diğer iki soruyu ortaya atmalı ve yanıtlamalı. Sorular (2) kesinkes olmalı mıdır? (eğer olmaması gerekirse) (3), araştırmacının araştırmayı kendi kişiliğiyle yönlendirilmesine izin verilmeli mi?

Bağlantıların çözülebilirliği veya çözülemezliği sorusu (2. soru) şöyle yanıtlanabilir: Kandan kaynaklanan bağlantılar çözülemez, diğer tinsel (dünya görüşüyle ilgili) olanlar çözülebilir. Yani eğer ben aptal biri isem en iyi durumda zeki değilim demektir. Ben, ilk fırsatta Saulus’tan bir Paulus’a dönüşebilir veya komünist iken bir nasyonal sosyalist olabilirim.

Üçüncü soru ise bağların kaderle ilgisi olmayıp çözülebilir olduğu yerde, böylelikle de, bütün dünya görüşü ile ilgili sorularda bu bağın araştırmacının çıkarı açısından önemsiz veya yararlı veya

zararlı olup olmadığı ve bu yüzden de korunup korunamayacağı veya çözülmesi gerekip gerekmediğidir.

Bu sorunun yanıtı: Dünya görüşü ile alakalı bağlantı araştırma sonuçlarının zarar görmeyeceği her yerde zararsız, buna karşın böyle olduğu yerlerde ise kötüdür.

Araştırmacının dünya görüşü ile ilgili konumu asla doğru olmayan sonuçlara götürmemeli. Bilimsel bir sonuç doğru veya yanlıştır –araştırmacının “konumu” burada değişmez. Yüksek kapitalizm çağında orta sınıfın nasıl geliştiğini tartışmalara yol açmayacak denli belirleyebilmemin, onların yok edilmelerini istememin (tıpkı marksistler gibi) veya onları halk ekonomisinin temeli saymamın (nasyonal sosyalistler gibi) hiçbir önemi yoktur. Bunun için gerekli olan, yukarıda gösterdiğim gibi benim belirli önermeleri tanımamdır. Büyüsel dünya görüşü temelinden hareketle modern batı avrupalı anlamda bilim yapamam. Kendiliğinden anlaşılabilir bir durum.

Araştırmacı diğer yönden dünya konusunda ne isterse, nasıl isterse öyle düşünebilir. Onun dünya görüşü ile ilgili durumu bilim insanları olarak bizler için tamamıyla önemsizdir. Zira araştırmaya zararı yok. Araştırmacının dünya görüşünden alacağı güçler etkileyicidir ve bilime zararı dokunabilir. Bilim tarihindeki sayısız örneğin kanıtladığı gibi böyle olumsuzlar hep yaşanmıştır. François Quesnay’ın ekonominin doğal yasalarına ekonomik tabloyu, coşkulu vatansever Friedrich List’e verimli güçler öğretisini, Karl Marks’ın burjuvaziye yönelik aşırı nefretine ise kapitalizmin keşfini borçluyuz. Araştırmacının konumu yanlış olsa bile, o, bilimin teşvik edilmesine katkıda bulunabilir. Onun dünya görüşü ile ilgili yaklaşımları önemli sorunlara dikkat çeker ve belirli idealleri gerçekleştirmek arzusu onu saydamlaştırır ve nesnelerin ilişkilerinin temeline inmek arzusunu güçlendirir. Kim

için bir şey önemsizse onun için derin bilgiler kapalıdır. Yalnızca coşkulu olanlar değerlendirir ve arzulayan kişiler nitelikli araştırmacılar olabilir.

Ciddiye alınmak isteyen bir araştırmacı, araştırmalarında hakikati tanımaktan başka hiç bir düşünceye kendini kaptırmamayı istemelidir. Bilimden başka ilgisi olmamalıdır, bunlar ister din ister kendi devleti veya halkı hakkında olsun. Bu “sanat için sanat” konumu değildir, çünkü sanatın veya bilimin, devletin veya kültürün bütününe dahil edilmesiyle onun hiçbir alakası yoktur. Leopold von Ranke’yi hatırlatmak isterim: Bilim yaşama karışmalıdır, günümüze etkide bulunmalı diyerek şunları ekler: “O, etkili olmak için her şeyden önce bilim olarak kalmalıdır. Eğer bunu görmezden gelir ve yalnızca özgür, nesnel bilgiye kendimizi kaptırırsak günümüze güzel bir etki yapabiliriz”.

Öncelikle tehlikeli olan “refleksif milliyetçilik” diyeceğimiz yaklaşımdır. Bu durum, yaratıcı ve etkileyici olan mümkün olduğunca “milliyetçi” (Alman Alman gibi) olmaya çabalamasında yatar. Bu yansıtma, verimli bir faaliyetin ölümüdür. Dürer, attığı her fırça darbesinde, Alman gibi resim yapıyor muyum diye düşünseydi acaba onun eserlerinden geriye ne kalırdı?

Bu, bütün yaratıcı eylemler için özellikle bilim için ve de ekonomi bilimi için geçerlidir. ”Alman” halk ekonomisi kuramı yaratmak istemek –diyelim ki burada Almanlar için halk ekonomisi kuramı anlaşılсын- akamete uğraması gereken bir hareketin başlangıcı demektir. Daha doğru bir ifade ile ortalama olma niteliğini alnında taşımadır. Bir Alman yaptığının bilincinde olmadan Alman gibi resim yapar, şiir yazar, düşünür. Evet o bu değilse öyledir. Eklemem gerekirse: Değerli eserler ancak böylelikle ortaya çıkar (Yaratıcı olanın böyle bir yeteneğe sahip olması koşulu ile).

Üçüncü Bölüm Bilim ve Ekonomi

I. Bir Hatanın Düzeltilmesi

Devam etmeden ve bilim ve ekonomi arasındaki ilişkileri göstermeden önce, sıkça yapılan bir hatayı düzeltelim. Eğer o döneme materyalizm, gizleme ve öç alma ile suçlama yapılırsa, bilimi eleştirip ama bundan ekonomiyi kast etmeleri sıkça yaşanmıştır.

Ekonomi ile ekonomi biliminin birbiriyle karıştırılmasını şimdiye değin yapılan eleştirilerde görüyoruz. Buradan ulusal ekonomiye, onun “uluslararası kazanç kuramına” indirgendiği suçlaması çıkarılırsa, o zaman suçlamaların hedefinde olması gereken ekonomik anlayışın kendisi olmalıdır.

Şimdi: Ekonomik yaklaşım ile ekonomi biliminin iki ayrı nesne olduğunu tespit etmemiz gerekir. Birbirleriyle kuşkusuz ilişkisi olan ancak aynı olmayan bunları, birbirlerinden uzak tutmaya çalışmamız gerekir. Aşağıda ekonomi ile ekonomi bilimi arasındaki ilişki konusunda okurların dikkatini çekmek istiyorum. Bu ilişkinin farklı olduğu açıktır ve önceki bölümde incelediğimiz kavramlarla bunlar karşılaştırılmaz. Doğal olarak birinin diğeri-

ne, öbürünün buna etkileri ayrımlanabilir. Bu yüzden bu bölümde önceki sevilen ayrımı yaptım

II. Ekonominin Ekonomi Bilimi İçin Önemi

Belirli bir tarzda ekonomik yaşam sürmek (wirtschaften) – kapitalist tarzda- ve ekonomik açıdan temellendirilecek çağ koşullarının bir dizisi yalnızca özel bir ekonomi bilimini yaşattığı şeklindeki bilinen gerçeği kısaca zikrediyorum.

Buna karşın bu bölümde ayrıntılı ve özellikle üzerinde durmak istediğim sorun şudur: Ekonomi hangi talepleri ve tarihsel tarzları, onu konu olarak seçen bilime yöneltir. Benim düşünce-me göre bilimin konusu, onun bütün yapısını ve işleyişini belirlemesi gerektiği için, aşağıdaki açıklamalarım yeni ulusal ekonominin “metodolojisi” veya yöntem kuramı ceviz kabuğundan başka bir şey değildir. Buradaki açıklamaları yarım kalmış sayanlar “die drei Nationalökonomien” (1930) adlı kitabıma bakabilir. Bilindiği gibi burada alt başlık olan “Ekonomi Kuramının Tarihi ve Sistemi” incelenmişti.

Burada değinmek istediklerim aşağıdakilerdir:

Bütün insan kültürleri gibi ekonomiler de tinseldir. Bu yüzden de ekonomi bilimine Tin Bilimi (Geisteswissenschaft) denmelidir. Konunun öteden beri doğru biçimde bilinmemesi, doğa bilimleri için geçerli ve verimli olarak kullanılan kategorilerin tinsel olana aktarılmaması, yalnızca ekonomi biliminin değil hemen bütün diğer kültür bilimlerinin de kötü kaderidir. Merkantilist sonrası ekonomi bilimi, Fransız, İngiliz klasiklerinden sonra tarihsel ekolü geçerek matematikçilere ve uç kullanıcılar kadar uzanan çizgide doğa bilimsel düşüncenin yanlış yoluna sapmış, benim ifademle düzenleyici ulusal ekonomi (ordnende Nationalökonomie) olmuştur.

Ekonomi bilimi buna göre kendilerine yanlış amaçlar seçmiş: Yasaların bulunması, yani –“doğa bilimleri” anlamında kısa formüllerle ifade edilmiş deneyimlerden çıkarılmış “kurallar”. Tekil olaylar bunlara tabi kılınmaya çalışıyor.

Eski ulusal ekonominin temsilcilerinde ekonomi biliminin amacına ulaşmak için hangi yoldan gitmesi gerektiği konusunda görüş birliği vardır. Halk ekonomisi olgusunu unsurlarına, yani onu son unsurlarına mümkünse niteliksel olmayan büyüklüklere indirgenmelidir. “Ekonomi, olgu çeşitliliğinde yalın olana gitmek ihtiyacını duyar. O, özellikle mutlak yalın hareket noktası ister, gerçek bilgi olarak buna sahip olmayı arzular. Ancak buradan hareketle o, bütün varoluşu bilimsel olarak çıkarımlar. Ekonominin bu tarz “atomları”, “duygularda”, “içgüdülerde”, çalışmada vs. bulunur.

Bu yöntemle göre yalnızca genel yasalar ortaya konulur, çalışma masrafları veya tüketici yasası veya akış yasası gibi. Söz konusu bu genel yasalardan özel durumlara ilişkin yasalar çıkarılır, sözgelimi çalışma ücreti, temel emeklilik ücretleri, sermaye faiz yasası vs.

Genel yasalar mekanik veya fiziğin yasalarına karşılık gelirler.

Doğa bilimsel düşünce tarzının alanımıza bu tür aktarımı aşağıdaki nedenlerden dolayı temelden yanlıştır:

1. İnsanın özgür iradesi kuralların aracılığını hükümsüz kılar
2. Kurallılığın belirlenebileceği “malzeme” (Stoff) mevcut değildir.
3. Ekonominin içeriğini oluşturan tinsel mevcutlar, karmaşıktır ve temel unsurlara indirgenemezler

Doğa bilimlerinin yoluna sapmayı gerekli kılmadan, kültür bilimlerinin konusunu başka bir ifadeyle tinin konusu araştırılırsa, o zaman bu tür yadsımaya gerek yoktur.

Kültürler tinimizin tını (Geist von unserem Gesit) olduğu için, biz onda kendimizi yabancı hissetmeyiz (doğa gibi ona karşı yabancı durmayız). Biz onu “anlarız”, onun olgularının anlamını kavrarız, onu “içten” tanırız.

Bu yüzden kültür olgusuna yani ekonomiye uygun bilgi tarzı anlamadır (Verstehen), kavrama (Begreifen) değildir. Doğası gereği biz kavramaya muhtacız, zira onlar bize “anlamca yabancıdır” ve onları biz yapmadığımız için bize anlamca yabancıdır. Bunun için doğa ve kültür olgularına ilişkin farklı yaklaşımlarımızı karşılaştıralım: Ağaç ve fabrika, kasırğa, borsa manevraları, yaprak dökümü ve fiyatların düşmesi. Şunun yada bunun hakkındaki değişik ölçekli bilgimizin farkına varacağız. Kültürel olgular hakkındaki bu yüksek bilgi, bunların bizim yüce eserlerimiz olmasından başka bir şeye indirgenemez.

O halde: Ekonomik yaşamı anlayabilmeliyiz, onun “anlamını” kavramalı ve bütün olanı yetersiz araçlarla dışarıdan betimlenmeli, ölçmeli tartmalı ve daha sonra bu kurcalamanın (anlaşılama-yan) sonuçlarını işimize yaramayacak bazı formüllere, deyim yerindeyse yasalara dökmeliyiz, zira -bahsedilen nedenlerden dolayı- onlara tuzak kuramayız.

“Anlamacı” bilimin (verstehende Wissenschaft) bilgiyi kişisel ama farklı duyumsal yorumlarının alacılığına karıştırdığını, onun parıldayan öznelliğine yol açtığını -sıkça duyulan bu eleştiriyi- benimsemek yanlış olur. Veya o, kendisi deneycilik alanına çekiyormuş, nesnel yasaları tanımıyormuş, “kuramı” ret ediyormuş. Bu eleştiriler tam aksini savunuyorlar. Anlamacı ulusal ekonomi gerçi yasallık kavramını tanır ve aynı şekilde kuranın da değerini bilir. Ancak bu iki kavram onun için doğa bilimlerinden çok farklı anlama gelir, dolayısıyla da ona verilen konum değerinden daha fazladır.

Gördüğümüz kadarıyla düzenleyici (ordnend) ulusal ekonomi, yasa kavramını doğa yasaları anlamında kullanılır, yasallıktan ise, hiçbir zaman deneyimlerden çıkarılamayacağı için, deneyimden çıkan zorunluluğun eksikliğini duyduğu düzenliliği anlar. O halde burada söz konusu olan gerçek olmayan yasalar, yasallıktır. Anlayıcı ulusal ekonomi buna karşın onu kendi temel anlamında hakiki yasallık zorunluluğun tabi olduğu kesin yargı olarak anlar. Yalnızca deneyimden herhangi bir zorunluluk çıkarılamayacağı için, hakiki yasalar tıpkı anlayıcı ulusal ekonominin anladığı gibi, deney öncesi sayılması yani düşünce yasalarına, kanıtların açıklığına dayanmalıdır.

Anlayıcı ulusal ekonominin kullandığı “ekonomi yasalarında” bu gerçekten eksik değildir, ancak bunlar değişik biçimde yapılandırılmışlardır. Doğa bilimsel sayılan “düzenleyici” ulusal ekonomiye göre bilginin gelişmesinde bambaşka bir anlama sahiptir. Bir cümle ile toplamak gerekirse, onlar araştırmanın sonunda değil başında dururlar. Onlar bunun amacını oluşturmaz, yalnızca araç hizmeti görürler, amacı ise tin-bilimsel ulusal ekonominin en son amacını, ekonomik ilişkileri anlamak, güzel biçimde gerçekleştirebilmektir.

Benzer bir yanlışlık ise anlayıcı ulusal ekonomide kuramın deney ile olan ilişkisinde yaşanır.

Yeni ulusal ekonominin kuramı göz ardı ettiği veya onun salt deney olduğu iddiasını anlamsız olduğunu ben de fark ettim. Böyle bir suçlama bilgisizlikten kaynaklanır. Eski anlayışın temsilcileri, kuramın ve deneyin ne olduğunu kuşkusuz bilirler. Benim tekrar söylemek istediğim: Kuram, düşünülebilir olanların öğretisidir (Lehre) ve üç unsura sahiptir. Mümkün olanın öğretisi (Möglichkeit), muhtemel olanın öğretisi (Wahrscheinlichkeit) ve zorunluluğun öğretisi (Notwendigkeit). Buna karşın deney ise,

gerçekliklerin öğretisidir, genel olanın aksine özel olanın, zaman ve mekandaki olguların öğretisidir. Ulusal ekonomi gibi real bilim için kuram ve deneyimin birliğinin mevcudiyeti varoluşsal bir öneme sahip olduğu akla gelir. Dolayısıyla “kuramsal”, “tarihsel” veya “akılcı” ve “deneyci” ulusal ekonomi karşılaştırmaları anlamsızdır. Kuram ve deneye aynı önemi vermeyen gerçek ulusal ekonomici olamaz, tek taraflıdır. Tıpkı iki ayağı sağlıklı bir insanın tek ayağını kullanması gibi bir şey. Bilimimizin iki yönünü anlatmak için Kant’a ait bir ifadeyi değiştirerek kullanabiliriz: Kuramsal ulusal ekonomi kördür, deneysiz kuram ise boştur. Söylediğim gibi benim görüşüm eski görüşten şu önemli noktadan yani bilimimizin bütününe inşa etmek için her iki tarafa gösterdiğimiz ilişki konusunda ayrılır.

İçerdiği bilgi alanı söz konusu olduğu sürece ekonomi biliminin iki görevi yerine getirmesi gerektiğinin bilincinde olmalıyız: O, bir yandan bütün bilimlerin ortak sahip olduğu ilişkileri ve mevcut unsurları keşfetmek zorunda, diğer yandan yalnızca belirli ekonomik anlayışlarda önceden bulunanları fiyat, mal üretimi, kredileri keşfetmelidir. İşletme (Betrieb) veya kapitalist müteşebbislik (Unternehmung) farklı boyutlarda kavramlardır, daha açık söylemek gerekirse: Temelden farklı anlamsal ilişkilere aittir, biri böyle olarak ekonomiye diğeri belirli ekonomik sisteme aittir. Birinciyle kast ettiğimiz kategoriler genel ekonomiktir, ikincisini kast ettiklerimiz ise tarihsel-ekonomik kategorilerdir.

Bugünler sıkça duyulan bütün ekonomik olguların tarihsel izler taşıdığını söylemek yanlıştır. –Ekonomi biliminin görev alanını oluşturan genel ekonomik olgular mevcuttur. Bazılarını söylemek gerekirse -mal tedariki- mal üretimi-üretim faktörleri- kazanç- gelir verimlilik- ekonomik alt süreçlerin karşılıklı koşullanmışlığı- zenginlik vs.

Aynı şekilde yanlış olan başka bir şey ise bu genel ekonomik kategorileri salt ekonomik (politik ekonomik kategorilerin aksine) diye nitelemek ve onu incelerken “saf ekonomi”yi (pure Economy) üretmektir. “Saf ekonomi idesi” doğa bilimsel sayılan ulusal ekonomiden doğmuştur. Orada bütün toplumsal özellikle politik düzenden uzaklaştırılmış ekonomi, -“doğal” ekonomi-Wiskemann’ın haklılıkla belirttiği gibi bir ucube ortaya çıkar. Zira gerçekte bu tür “özgür”, “doğal”, düzensiz ve politik olamayan ekonomi yoktur.

Şimdiki dönemin bir kültür olgusu olarak ekonomi kavramına, düzen daha doğrusu devlet düzeninin bir unsurunu oluşturan insan varlığı düşünsel zorunluluk olarak aittir. Bunun koşulu ise, hep karşılaştığımız büyük politik birlik olarak devlete ilişkin doğru bir görüşe sahip olmaktır. Bu anlamda ekonomiler -düşünsel zorunluluk ifadesini tekrarlıyorum- “politik ekonomilerdir”.

Diğer yandan ekonomi biliminin konusunun genellikle tarihsel koşullara bağlı olgulardan ibaret olduğu, bu olgunun o dönemdeki niteliklerini kavramak ve anlatmanın onun görevi olduğu temel hakikat olarak olduğu yerde duruyor. Farklı ekonomi tarzlarını görmezden gelmek ve yalnızca -kapitalist ekonomiyi-ekonomi olarak görmek ve bunu “doğal” saymak eski ekolün temel hatasıdır: -Doğa bilimsel düşünce tarzının hareket noktası, nasıl ki, bir doğa vardır, aynı şekilde bir ekonomi olmalıdır.

Her iyi ulusal ekonomi tarih olmaksızın tarihsel bir bilimdir. Ekonomi tarihi haline gelmeksizin (yani deney) tarihsel bir ulusal ekonominin nasıl mümkün olduğunu kendi eserlerimde yeterince anlattım, tekrarlamak istemiyorum. Ekonomik yaşamın ekonomi biliminin şekillenmesi için nasıl büyük bir role sahip olduğunun bilincinde olmamız gerek. Zengin biçimde oluşmuşluk hakkında-

ki salt gerçek –eğer yaşama sırtımızı dönmezsek- bu bilimin tarihsel karakterini belirler.

Onun ekonomik yaşama bağlılığı daha da ilerilere uzanır. Bunun koşulu ise, onun bilgi tarzı ve araştırma yönteminin ekonomik yaşamın yalnızca tarihsel biçimleriyle belirlenmesidir. Bilimimizin bilgi tarzı ve araştırma yöntemi dünya görüşünün etkilerine maruz kaldığını daha baştan belirlersek, o zaman dünya görüşünün etkisinin oranının sınırını konusunda bilgili olmalıyız. Bunun koşulu ise anlamlı biçimde bilim yapmak isteğidir. Bilgi tarzı ve araştırma yöntemi büyük oranda araştırmanın tabi olduğu ekonomik yaşam özellikleriyle belirlenmiştir.

Burada söz konusu geniş kapsamlı sorunu şu soruyla sınırlamak isterim: Bizim kaderimiz olan yani kapitalist ekonomi sistemi çerçevesinde ekonomik sistem ile ekonomi bilimi arasında hangi oranda uyum söz konusudur. Bu sistemin yalnızca bir bütün olarak değil aynı zamanda onun üç görünüş tarzında yani erken, yüksek ve geç kapitalizm dönemlerinde ekonomi bilimine özel talepler yönlendirmesiyle bu kanıtlanabilir.

Benim “Modern Kapitalizm” (“Moderner Kapitalismus”, Cilt II., sayfa 942’ye kadar) adlı eserimin bir bölümü “Erken Kapitalizmin Ulusal Ekonomisi” başlığını taşır. Orada göstermeye çalıştığım konu, bizim merkantilizm diye bildiğimiz o dönemin ekonomi biliminin, erken kapitalist yaşamın taleplerine hangi oranda karşılık verebildiğidir. Ben aynı zamanda araştırmaların sorunsalları, yöntemi, bilgi alanı ve amacı konularında yüksek kapitalizmin takipçisi ulusal ekonomiyle çelişki içerisinde bulunduğu merkantilist ulusal ekonominin göstermek istedim. Erken kapitalizmin kuramcılarının düşünceleri organik, dinamik, üretimi sorunsallaştıran, aktif, idealist; bunun takipçileri ise mekanik, statik, döngüyü sorunsallaştıran, materyalist, pasifist eğilimlidirler. Ö-

nemli bir karşıtlığı ortaya koymak için bugün berikilerin teleolojik diğerlerinin nedensel düşündüklerini eklerdim. Söz konusu düşünce tarzının erken kapitalizmin sorunlarıyla hangi oranda baş edebileceğini adı geçen eserimde gösterdim.

Yüksek kapitalizmin ulusal ekonomisinin onun varlığına uyum göstermesi çok zor kanıtlanabilir. Bilindiği gibi yüksek kapitalizm dönemi, ekonomik yaşamın kendi kendini biçimlenmesiyle nitelenir. Şimdiye değin genellikle hükümet odalarında normlara bağlı köy yaşlıları ve lonca başlarının insiyatifinde bulunan ekonominin enerji merkezleri şimdilerde –herkesin kendi başına olduğu- bütün bilgileriyle ve sağ duyularıyla ekonomi yaşamı sürdüren ticaret erbabının ortaya çıkması ile nitelenir. Nesnelerin bu oldukça tuhaf durumu karşısında, ekonomi bilimi bu vahşi kavgada ortaya çıkan sonuçları belirlemekten başka ne yapabilir ki? Bu sanki burada gelişen ve onun sürecini belirleyen doğal süreçti. “Pazarın yasaları”, gök cisimlerinin yasaları nasıl araştırılıyorsa öyle araştırılmalı böyle bir durum doğa bilimsel (düzenleyici) ulusal ekonomiye genellikle geniş bir onaylama alanı bırakır. Yüzyıllar boyunca ekonomi biliminin niçin doğa bilimsel düşüncenin etkisinde kaldığının sebeplerine bakarsak –zamanın etkisi dışında- ekonomik yaşamın kendisine özgü biçimlenmesini sebeplerden birisi olarak açıklayabiliriz. Yüksek kapitalizm çağında doğal bir süreç örneğinde gelişen doğa bilimleri kategorilerini kullanmak yoldan çıkarıcı olur. Eğer (doğa) yasaları aramaya çalışmasaydı anlayıcı ulusal ekonomi de büyük olasılıkla benzer yöntemi kullanacaktı, o zaman da, onun kurmaca yasalarına, onun akılcı şemasını serbest ekonominin tarzına uydurur yani fiyat yasaları, konjonktür yasaları, temel emeklilik yasası, faiz yasası, çalışma yasası vs. çıkarırdı.

Kafamızı kurcalayan soru şudur: Durum değişmiş midir, önemli özellikler ekonomik yaşamın biçimlendirilmesinde ekonomi biliminin eski işletmeleri için koşullar artık geçerli olmayacak denli bozulmuş mudur?

Bunun gerçekte yaşandığını biliyoruz. Savaştan bu yana ekonomik yaşam bir değişim süreci yaşıyor. Benim ifadelerimle yüksek kapitalizm dönemine geçildi. Özgür bir ekonomik yaşamdan, bağımlı bir ekonomik yaşama geçildi⁴.

Ekonomi biliminin şekillenmesi gerçeğinden çıkarmamız gereken sonuç şudur: Ekonomi, serbestliğini yitirdiği oranda, doğa bilimsel bakış tarzı, “yasaların” ekonomik süreçlerin akılcı şeması olarak düzenlenmesi –daha doğrusu eski ekolün -bir faaliyet olarak- önemini yitirir.

Gerçeklerle bağlantısı bulunmayan şemalar ne işe yaralarlar? Ücretler ve fiyatlar “oluşmayıp”, belirleniyorlarsa bununla ilgili bir yasayı (şema) ne yapalım? Döviz serbestçe alınıp satılmazsa dolaşım şeması ne işe yarar? “Konjonktür olmuyorsa bir konjonktür kurma ne işe yarar? Toprak kültürünün yaygın olduğu bir dönemde temel emeklilik yasası ne işe yarar?

Burada eski ekolün tarihsel olmayan anlamı intikam alıyor. Ekonomi ve bununla bağlantılı ekonomi bilimi, genel olarak zamana bağlı olduğunu, önceleri olmayan ve sonradan da olmayacak olan ve kuramının da kendi zamanına sahip olduğu, ekonomik yaşamın olgularının olduğunu farkına varmadı.

Ulusal ekonomilere eleştiri getirilmek isteniyorsa bu, onun kötü bir karaktere ve hiç de iyi olmayan bir dünya görüşüne sahip olduğu için olmamalı, bilakis çalıştığı aracın artık esimesi olmasıdır.

⁴ Bakınız, “die Zukunft des Kapitalismus” 1932

Yeni bir ekonomi bilimi ve özellikle ekonomi kuramı yeni bir ekonomi olması gerektiği için olmalıdır.

Ekonomi biliminin hangi tarzının değişen zaman koşullarına uyduğu sorusu, bizi ekonomi ile ekonomi bilimi arasında ilişki kurmayı içeren ve bilimin ekonomi için önemi ile birlikte incelenmesi gereken sorunsalla karşı karşıya getirir.

III. Ekonomi Biliminin Ekonomi için Önemi

Ekonomi biliminin gerçekte hangi anlama sahip olduğu sorusunu uzun uzun anlatmak istemiyorum. Bunun yerine bilimin (ekonomi bilimi değil), kendi kendisine değil, herhangi bir belirli pratik amaca hizmet etmesi gerektiği düşüncesini dünya görüşüyle ilgili, tartışılmayan nedenlerden dolayı paylaşmadığımı belirtmek istiyorum.

Onun pratik amaçlara hizmet etmesi gerektiği kuşkusuz ekonomi bilimi için geçerlidir. Burada sorulması gereken soru, bizim bilimizin bunu becerip beceremediği, olumlu durumda ise bunu nasıl yaptığıdır.

Soruya yanıt verebilmek için konuyu iyice açıklamalıyız, sorunsallara sızmış bulunan ve onlar hakkında açık bir görüşe sahip olmamızı engelleyen bir dizi yanlış anlamayı da düzeltmeliyiz.

Bilim ile kendisini en iyi biçimlendirdiği yer olan doğal bilimlerin uygulamayla arasındaki ilişki şematik olarak ekonomi bilimine aktarılması en temel hatadır. Her iki alan arasındaki büyük farkların bulunduğu unutuluyor.

Diğer taraftan “pratik”, bizde doğa bilimlerinin faydalarından çok farklı alamana gelir. Bu tür insanlar genellikle herhangi bir teknik aracı ekonomik faaliyet sürdürmek için kullananlar yani fabrikatörler, nakliyeciler geniş anlamda üreticiler, ticaret erbabıdır. Bunlar bizde “kuramcılar” aksine ekonomi bilimi için

faydalı olabilecek olan “pratikçilerdir”. Bizde ticaret erbabı dışında pratikçilere dahil olanlar “politikacılar”, özellikle devlet adamları ve bürokratlar. Pratik veya pratik yaşam genellikle insan davranışlarının iki alanını kapsar.

Diğer yandan “kuram” (geniş anlamda deneyimin değil, pratiğin aksine) ve pratik arasındaki ilişki çok farklı konumlanmıştır.

Orada olduğu gibi burada da pratikçiler ile pratiğin arasında yaratıcı öğreti (Kunstlehre) uzanır: Doğal bilimi alanında sayısız “teknolojiler”, bizim alanımızda ise bilinen üç yaratıcı öğreti vardır

1. Özel ekonomi öğretisi, yenilerde buna işletme bilimi deniyor
2. Devlet ekonomisi öğretisi, bu da finans bilimi adı altında bilinir.
3. “Pratik” halk ekonomisi öğretisi

Yaratıcı öğretinin en temel özelliği bu üç alanda da aynıdır:

Yaratıcı öğreti kavramından belirli pratik amaçları gerçekleştirmek amacına hizmet etmesi gereken amaçlara ilişkin öğretiyi anlıyoruz. Yaratıcılığa yanlış biçimde “norm bilimi” denmesine rağmen o “normatif” (felsefi) disiplinlerden, amaçlarını değil, normlarını kendisini, gerçekliğe hizmet eden araçları anlatmada kullanılmasıyla ayrılır: Amaç onun içerisine zaten konmuştur. O, bu yüzden değer yargıları vermez, tek istisnası belirli amaçlar için kullanılacak araçların uygunluğundan bahseden teknolojik yargılardır. Bu noktada bilime benzer. Bilimden ayrıldığı yer ise sorunsalıdır. Bilim bir şeyin ne olduğunu araştırırken, yaratıcı öğreti, belirli bir amacı gerçekleştirmek gerekirse yapılması gerekenleri öğrenmeye çalışır. Tehlikeli ifadeler kullanmak gerekirse, o, kuramsal olanı diğeri ise pratik bilgileri aktarır. Bizim batılı komşularımız bilim ile yaratıcı öğreti arasındaki karşılıklı özellikle eko-

nomiye ilişkin öğretiyle bağlantılı olarak, bize göre daha kesin biçimde belirlemişlerdir ve onu adlandırım ile daha da tanınır kılmışlardır. Bunlardan birine “science” (bilim) diğerine ise “art” (sanat) demişlerdir. “science” bildiricidir, “art” ise emredicidir.

Tinsel tanıma yani ekonomi öğretisi alanında, doğa ile ilgili tanıma alanından bütünüyle farklı olan, hem bilimin yaratıcı öğreti ile ilişkisi hem de yaratıcı öğretinin pratik ile ilişkisidir.

Sonuçları pratik yaşamda dolaysızca değerlendirilen doğal bilimler özellikle fizik ve kimya, uzun zaman için ve o alanın bütün durumları için geçerliliğe sahip kurallar (yasalar) ortaya korlar.

Doğa bilimlerince ortaya konan bu kurallar doğadaki şeylerin işlenmesi ve incelenmesiyle ilgili teknoloji veya yaratıcı öğreti kullanır, yani incelenmesi gereken malzeme ve güçler hep aynı kaldığı için tekil bir olayı kural haline getirir. Eğer bilim kömür katranında renkli malzemelerin bulunduğunu keşfederse, renkle uğraşan kimya kolu bir yöntem geliştirmiş olur. Buna dayanılarak kömür katranından istenilen oranda boya üretilebilir ve kimya endüstrisi de bunu kullanır.

Kültürel bilgi alanında ise bilimin yaratıcı öğreti ve tekniğin, pratiğin ilişkisi çok farklıdır. Nedeni ise pratiğe ilişkin sorunsallardır. Pratiğin davranış sorunsalı kültür alanında doğa alanından çok farklı olmasıdır. Teknik ise zaten bildikleriyle uğraşır. En cesur teknik yenilikler –kablosuz telgraf, hava gemilerinin yapımı, havadan azot elde edilmesi– bilinen malzeme ve güçlerin bir ilişki içerisine sokulmasına dayanır. Yeniden şekillendirme yeteneği bununla olan bütüncül ve genel tanıdıklık haline dayanır. İnsan ilişkilerine her türlü müdahalede belirli faktörlerin bilinmeyenlerle bir araya getirilmesine ilişkin arzulanın etkinin ortaya çıkması söz konusudur. Tinselleştirilen tinsel oluşumlar içerisinde yer alan her şey tanıdıktır. Sözelimi hukuk sisteminde, ahlaki düzenlemeler-

de, her türlü organizasyonda, vergi sistemlerinde, muhasebe sistemlerinde, istatistikte, tüzüklerde vs. ruhsal olan (Seele) tanınmayandır. Bu da hiç az değildir.

Bu durumdan ortaya çıkan düşünceye göre, kültür alanında bilim doğa bilimlerinin mal üretimi alanında oynadığı rolün aynısını oynayamaz. Yaratıcı öğreti yöneleceği kurallar ortaya koymaz, teknolojinin üzerinde yapılabileceği doğal bir temel yaratmaz.

Alanımızdaki bu durumu gözden geçirecek olursak “kuram” ile “pratik” arasındaki ilişki sorununu üç soru haline dönüştürebiliriz:

1. İşletme bilimi ile ilgili yaratıcı öğreti tüccara nasıl yararlı olur?
2. Finans bilimi ve pratik halk ekonomisi devlet adamına ve bürokratlara nasıl yararlı olur?
3. Ekonomi bilimi, yaratıcı öğreti ve gerektiğinde bunun aracılığı olmaksızın her iki tarzda “pratikçilere” nasıl yararlı olur?

Bu üç soru da oldukça tartışmalıdır. Birinci ve ikincisiyle ilgili olarak her türden “kuramsal” eğitimin yararını küçümseyen ve her şeyi rutin olana bırakmak isteyen sayısız tüccar, bürokrat ve devlet adamı vardır. Münferit ekonomilerin ve halk ekonomisinin karmaşık hale geldiği yerde bu, konunun sistematik düzenlenmesi ve kavramsal açıdan anlaşılması veya kuramsal bir örnekleme olmaksızın (burada yaratıcı öğreti çerçevesinde düşünülüyor) yönetilemez. Değişen zamana önem verilmesi gerektiği kendiliğinden anlaşılır. Ekonominin yaratıcı öğretisinin gelecekteki şekillenimi için bazı işaretler burada verilebilirdi.

Bu üç ekonomi yaratıcı öğretisinden son yıllarda yeniden doğum yaşayan, kendisini büyük görevlerin beklediği işletme bilimi

dikkate değer bir disiplin haline geldi. Onda eksik olan ekonomik işletmelerin her türlüüne yayılmadır. Yani bir yandan gelecekte geniş bir alan kaplayacak olan yarı resmi ve resmi işletmeler, diğer yandan ise ziraat ve el sanatlarına ilişkin işletmeler. Son bahsedilen işletmelerin işletme bilimi alanına sokulmasıyla onun temel yaklaşımı yeniden düzenlenmelidir. Şimdilerde o –biraz da kapitalizmin etkisiyle- önemli oranda verimli ekonomi öğretisi haline geldi. Ona temel olan düşünce her işletmenin verimlilik ilkelerine göre biçimlendirilmesi gerektiğidir. Buna ait olan hesaplanabilir büyüklükteki bütün ekonomik olgulardır. Yenilerde ulaştığımız en önemli görüşlerden biri verimlilik hesaplamaları hiçbir zaman ekonomik işletmelerde kullanılamayacağı veya eğer böyle bir imkan doğsaydı kullanılması gerektiğidir.

Her verimlilik hesabında ekonomik yaşamın ruhsal ve kültürel açıdan değerli unsurlarına müdahale tehlikesi saklıdır. O yüzden işletme bilimi işletme öğretisini verimlilik hesapları temeline dayanmaksızın, adını vermek gerekirse, ziraat ve el sanatları işletmeleri için yarayacak yönde gelişmelidir. Bunun kendi başarılarını hatırlaması yeter.

Öteden beri dikkatler ayrı ekonomik işletmeler altında kamusal bütçe ile yöneltildi. Ona belirli bir ekonomi öğretisi yani finans bilimi ithaf edildi. Bilindiği gibi bu eski ve orta çağdaki mütevazı bazı oluşumlardan sonra Fransa’da merkantilist dönemde gelişti. Eğer finans yaratıcı öğretilerinden gerçek bir finans bilimi oluşturmaya çabalanırsa, bu, kendi kendisi için bir şey olacaktır. İyi gelişmiş ve büyük etki alanına sahip finans yaratıcı öğretisi yerini olduğu gibi koruyacaktır.

Özel ekonomi (Privatwirtschaftslehre) ve finans ekonomi öğretisinin yanında pratik halk ekonomisi öğretisinin yeniden ortaya çıkması da arzulanabilir. Ekonominin genel öğretisi ağacındaki bu

dal bozulmuştur. Şansız bir ifadeyle gelecekte iyi eğitilmiş “halk economicileri” olacağız. Ekonomi, serbest bir ekonomiden bağımlı, düzenlenmiş bir ekonomiye, ruhsal olandan tinselleştirilmiş bir ekonomiye ve rekabetçi bir ekonomiden bürokratik bir ekonomiye dönüşecektir. “Pratik” bir halk ekonomisi yani belirli araçların benimsenmesiyle birlikte onun gerçekleştirilmesi için araçlar arayan, ekonomi alanında “pratik” yönetim sorumluluklarına son veren ve hayatta yararlı işler yapması için gerekli bilgileri yeni yetme memurlara ve sendikalara aktarandır. Kısaca döneme uygun maliyeden yoksunuz. Eski maliye 17. ve 18. yüzyıllarda Almanya ve Avusturya memur devletlerinde gelişmiş ve ekonomi öğretisi ağacında Almanlara ait bir dal olarak görülebilir. Bilindiği gibi o, oda yönetimi gerekli pratik davranış kuralları oluşturmalarına uğraşırdı, amacı ise ormancılardan, madencilerden, manifakturlardan vs. korunmasıydı. Şimdilerde Alman üniversite hocalarının ders kitapları ve konferans derslerinde artık alışık olduğu gibi, onun öğretisi “pratik” ulusal ekonominin veya halk ekonomisinin içeriğini teşkil eder. Belirli bir yön tayin edebilecek pratik idelerin bazıları olmaksızın her çeşit bilimsel ve teknolojik dikkatlerin karışımı oldu. Bu pratik halk ekonomisinin yeniden tesisi önümüzdeki dönemin en acil beklentisidir.

Ekonomi bilimi ile karışmayan özel bir bilgi dalının söz konusu olduğu hemen anlaşılmalı. Ciddiye alınacak bir öneri şudur: Ekonomi politikasını veya pratik halk ekonomisini ekonomi biliminden ayırmak ve oluşturulması gereken politika ve yönetim bilimine ilişkin bir öğretiye dahil etmektir. Tekil disiplinlerin böyle bir dağılımı, en azından pratik halk ekonomisi öğretisi dalına gerekli ilginin gösterilmesi ve özellikle onunla ulusal ekonomi yani ekonomik yaşamın bilimi arasındaki temel farkların bilincine varmaya katkıda bulunur.

Bilindiği gibi bilimler kendi yapısında kuramsal düşünceler sayesinde belirlenir ve hiçbir zaman pratik amaçlar gözetilerek oluşturulmazlar. Diğer yandan bu durum yaratıcı öğreti için gerçek oluşturucu güçtür. İçerik, sistem, yöntem konusunda birinde (kuramsal) kavramlar diğerinde ise pratik kavramlar karar verir.

Gelecekte ekonomi öğretisinin ağırlığı bu yaratıcı öğretiye kayacağından hiç kuşku yok. Her üçü de daha da genişleyip derinleşecektir. Kuramsal bilgi ile pratiğin buluşması genelde ona dayanacaktır.

Tarafımdan ortaya atılan sorulardan birinin yanıtı hala verilmedi.

Farklı ekonomi yaratıcı öğretileri, gelişmesi ve büyümesi için ekonomi bilimine ihtiyaç duyar mı? Hatta bu “uygulayıcılara” – bunlar ister tüccar isterse devlet adamları olsun- doğrudan doğruya yararlı olabilir mi?

Gerçek ilişkileri yeterince tanımayan üniversite hocaları böyle bir soruya hemen olumlu karşılık verirler. İster ticaret ister yönetim olsun pratik yaşama hiçbir etkisi olmayan ekonomi bilimiyle bir bağıntıya seçmeksizin, alanımızda yaratıcı öğretilerin geliştiği gerçeği olduğu yerde duruyor. Ulusal ekonominin pratiğe doğrudan etkide bulunduğu dönemler yaşanmıştır. Ekonomik yaşamın bütün güçleri, kapitalist çıkar sahiplerinin zincirlerin kırılması peşinde oldukları ve bilimin de arzularını “bırakınız yapsınlara” göre “temellendirdiği” 18. yüzyıldan 19. yüzyıla geçişte söz konusuydu bu. Açıklaması çok kolay. Hükümetler hiçbir şey yapmamalı. Pozitif kamusal tedbirleri sonradan söz konusu olduğunda, bilim başarısız kaldı. Kurallar bilimin yargılarına rağmen bazen da ona başvurulmaksızın uygulandı. Bunlar arasında işçinin korunumu yasasından tutun pazarların serbestleştirilmesi yasasına kadar pek çok yasa yer alır. Eğer ulusal ekonomiler salon sosya-

listlerinin finans ve ticaret politikasına veya sosyal politika yaptığı gibi, politikaya kişisel etki de bulunurlarsa, bunun nedeni, bilimsel yaklaşımları değil, daha çok onların sahip olduğu etik ve politik taleplerdir. Bunun aynısı marksizmin yol açtığı büyük etki için de geçerlidir. O, Marks'ın ortaya attığı bilimsel ulusal ekonomi ile ilgili düşüncelerden kaynaklanmıyor, bu, kurtarıcı öğreticinin mististizme karışmış tarih felsefesi ile ilgili kurgularıdır.

Ulusal ekonominin uyguladığı serbest olmayan takvacılık nesnelerin doğasına yerleşmiş midir ve doğa bilgisinde olduğu gibi farklı da olabilir mi?

Ekonomi biliminin doğal bilimler gibi aynı rolü oynayamayacağı söylenenlerden ortaya çıkıyor. O, asla teknolojinin çalışacağı ve uygulayıcıların hesaba katacağı kurallar ortaya koymaz. Bunun beklenmesi onu verimsizliğe mahkum edilmesine yol açar.

Ekonomi bilimi başka bir tarzda ekonomi yaratıcı öğretiyi besler. O, uygulamaya doğrudan yardımlar sağlar ve her zaman teknoloji aracını kullanması gereken doğa bilimleri burada etkili konuma gelir.

Bunun için anlayıcı ulusal ekonomiye yöneltilen görevleri göz önüne getirmek gerek. Gördüğüm kadarıyla bunlar aşağıdaki gibi:

1. Bütün ekonomiler için –ister el sanatlarına dayanan ekonomiler isterse kapitalizm, komünizm, nasyonal sosyalizm olsun– geçerli temel hakikatleri göstermek suretiyle ekonomi bilimi, ekonominin koşullanmışlığı gerçeği hakkında bizi aydınlatmalıdır. Demek istenen: Tarihselcilik, ekonomik yaşam uğruna “sonsuz” hakikatlerin varoluşunu inkar ettirecek kadar ilerilere götürülürse (şimdilerde çokça yapıldığı gibi), o zaman kaş yapayım derken göz çıkartılır. İçerisinde sonsuz hakikatlerin ifade edildiği bazı ifadelere müracaat edeceğim.

Her ekonomi ekonomi düşüncesinden, düzen ve teknikten ibarettir –iş ve doğa zenginliğin kaynağıdır-, fazladan her iş gücü kendi başına zenginliğin artması demek değildir. “Fazla nüfus” işlevsel bir kavramdır ve üç değişkene sahiptir. Bunlar verimlilik, yaşam tarzı ve kemmiyettir. Zenginliğin ölçüsü hammadde yoğunluğu ile belirlenir. Bir ülkenin zenginliği kullanılan üretim araçları aynı oranda ve tarzda yerine getirilmezse azalacaktır. “Sermaye” yalnızca tasarruf veya yaratılmış kredilerle oluşturur- işletmeler arasında ve işletmeler içerisinde ihtisaslaşmanın derecesi ve işletme büyüklüğü, satışların oranıyla belirlenir. İşsizlik yalnızca ek talepleri temel sayan ek işlerle yok edilir. -Bir ülke borçlarını uzun müddet yalnızca mallarla karşılayabilir- liste böyle devam edip gidiyor.

2. Ekonomi bilimi ekonomik yaşamın gerçeklerini sistematik olarak düzenlemek suretiyle yani istatistik veya benzeri yöntemlerle elde edilen materyalin bilimsel bakış açısından işlemek suretiyle, bir ülkenin ekonomik durumunun “bura ve şimdisi” (Hier und Jetzt) konusunda bilgilendirilmesi gerekir. O, bu faaliyeti yaparak “ekonomi öğretisi”, “ekonomik sosyografya”, ekonomi tarihi olur.

Onun böyle bir görevi yerine getirmesi için yapması gereken:

3. Ekonomi bilimi, konuyla ilgili sistematik bilgi edinebilmek için, materyali düzenleyeceği bakış açısını seçmelidir. O, bunu ekonominin tarihsel biçimlerinin düşünüldüğü kategori sistemlerinin oluşturulmasıyla yapabilir. Bunu yaparak ekonomik sosyoloji olur. Çalışmalarımın önemli bir kısmını, ekonomik yaşam gerçeğinin bilgisini edinebilmek için, bu tür tarihsel kategorileri yaratmaya adanmış ve bu kategorilerin araştırılmasında uygun temel

düşünce diye ekonomik sistem idesini benimsedim yani⁵ ekonominin temel unsurlarının – ekonomi anlayışı, düzen, teknik- belirli bir yapı gösterdiği anlamlı birlik olarak gözüken ekonomi tarzı olarak. Şimdiye değin ekonomik sistemin idesi olarak iyi bir düzen ilkesini içeren hiçbir öneri duymadım. Böyle bir şey olsa seve seve kabul ederdim. Adlandırdığım gibi biçim idesi olmaksızın tarihsel gerçekliğe ilişkin her yargı boş sözler, bilim öncesi bilgi anlamına geldiği gerçeği tespit edilmelidir. Halk ekonomisi idesi çalışma idesi olarak gerçi bir şeyler başarabilir ama biçim idesi olarak kullanılamaz olduğunu söz konusu ettiğim eserimde göstermeye çalıştım.

⁵ Ayrıntılı bilgi için “die Ordnung des Wirtschaftslebens”, 1927, s. 14

Sonuç

Geleceğin ulusal ekonomisinin temel ilkelerini içermesine rağmen burada sunulan görüşler yeni değildir. Ben bunları öteden beri yazıyorum ve 1930'da yayınlanan “die drei Nationalökonomien”de (Üç Ulusal Ekonomi) sistematik olarak özetledim ve yeterince temellendirdim.

Şimdilerde Almanya'daki ekonomik öğretiyi yansıtan imge hangisidir.

Değişik yerlerde dile getirilen değişen zaman koşullarına uyan yeni bir ulusal ekonomi öğretisi kurmaya ilişkin iyi niyetler oldukça sevindiricidir. Bu reformcu hareketin düşüncesi aslında iyidir: Bilimin “yaşama yakın” olması gerektiği, halkın (bütünü) ilgisinin temeline koyması gerektiği, ekonominin politik olduğu ve buna ilişkin öğretinin bunları göz önünde tutması gerektiği vs. Farklı yaratıcı öğreti ve ekonomi öğretileri alanında ki bir dizi başarı da ayrıca sevindiricidir. Bunları söylerken göz önünde tuttuğum yeni araştırmacılar örneğin Reitlinger, Halm, Zorn, Reiner veya “der deutsche Volkswirt”, “der deutsche Ökonomist”, “Währung und Wirtschaft”, “die deutsche Handelsworte”, “die Zeitschrift für Wirtschaftkunde” vb. veya beş yıllık kalkınma planı hakkındaki çalışmalar.

Edindiğim izlenim ise bir maliyenin gündeme gelmesi

Buna karşı sevindirici olmayan ise –bazı ünlü olmayan istisnalar hariç- yeni bir ekonomi bilimi için temel düşünceler geliştirmeyi veya yeni bir konumu bilgi kuramı açısından temellendirmeyi isteyen yazılardır. Bu tür yazıların yazarlarında amaç sloganların arkasına gizlenmiştir.

Eski “liberalist” kuramdan dönüş kuşkusuz doğru. Bu yazıları okurken bu “yeni akımın” ileri gelenlerinin sorunun ne olduğunu anlamadıkları düşüncesine kapılıyorum. Gerçekten neyin söz konusu olduğunu anlamamış gibiler. Eski “liberalist” kuramın ne olduğunu ve eski ve yeni ulusal ekonomi bilimini birbirinden nasıl ayrılacağını bilmiyorlar. Genellikle söylendiği gibi ayrımın zihniyetten kaynaklanmayacağı bilinmelidir. Zihniyet (örneğin ekonomik yaşamdan) davranışları ayırır, gözlemci değil. Bunda ilkeler ve yöntemler söz konusudur, ilke ve yöntemler aracılığıyla bilgi malzemesini çözümlemeye çalışılır.

Durum böyle: Gençler haklı ama kanıtlayamıyorlar. Onlarda eksik olan iyi niyetli veya açık arzularla telafi edilemeyecek olan felsefi eğitim ve alt yapı eksikliğidir.

Konu kötüye yorumlanmalı. Denilebilir ki biraz daha bekleyelim:

“Her ne kadar üzüm suyu saçma halde de olsa
Hala içerisinde birkaç damla şarap hala bulunuyor”
Ancak beklenilmez.

Genç kuşak kendini çıkmaz sokaklara koyuverirken düşmanları ise kayıp etmek üzere oldukları alanı yeniden fethetmeye hazırlanıyorlar. Kötü düşman ise temsilcileri sınanmış akılcılığa ve katı bir yönetime sahip olan “eski ulusal ekonomidir”. Biz şu anda Almanya’da gerçekte tuhaf bir oyun oynuyoruz: Bu, eski ve öldüğü çoktan ilan edilmiş, “liberal” ulusal ekonominin bütün

kural koyuculuğuyla ve şematik kurguları ile her köşeye sızmasını ve eski bayatlamış bilgeliğini –başarılı bir gizlemeyle- tekrar ortaya koyması konusunda yeniler doğal olarak hiçbir şeyin farkında değiller.

Yaklaşan bu tehlike karşısında bizim bu genç kuşağımızın bilimi cesaretle öğrenmelerinden başka yapacağı hiçbir şey yoktur. Bu, (açıklamak istediğim gibi) oldukça zor bir zanaattır tıpkı demircilik veya marangozluk gibi büyük bir ciddiyetle ve çabayla yürütülmelidir.

Onun için tıpkı demircilik veya marangozluk gibi istekli olmak lazım. Onun içindeyken buna gereksinim duyulmaz. Eğer açık yargıları karartıyorsa bu arzular çoğu zaman zararlı da olur. Keskin bir akıl ve yöntemsel bir donanım bu noktada yardımcı olabilir. Bilim “akılcıdır” veya değildir hepsi bu.

Eğitim sürecindeki ilk basamak sorunun nasıl olduğunu anlamaktır. Gençlere ve sonradan gelenlere adanmış bu çalışmanın görevi böyle bir konuya ışık tutmaktır.

Bir Tanıtım*

Werner Sombart'ı sayfalarımızda ayrıca tanıtmaya gerek yok. Şimdi 75 yaşında olan özel danışman hala kalemını elinden bırakmadı. Son yazıları yavaş yavaş bir vasiyet karakterine büründü. Sombart, nasyonal sosyalistlerin iktidarın ele geçirilmesinden yaklaşık bir yıl sonra beğeni toplayan günümüz sosyalizmi hakkında bir kitap yazdı. Böyle bir çalışmanın ardından, elinde tuttuğunuz bu küçük kitapçığı yayınladı, büyük bir coşkuyla –ama kendisine yakıştığı gibi bilimsel bir yaklaşımla. Eser “Dünya Görüşü Bilim ve Ekonomi” başlığını taşır. İma ettiği gibi bu kavramların kendi aralarındaki ilişkilerini irdeler. Gönüllere seslenerek gençliği bilim öğrenmeye çağırır. Bizim düşüncemize göre Sombart haklılıkla insanların eski liberal kuramdan uzaklaşmasının propagandasını yaptıklarını, bunun gerçekte ne olduğunu bilmediklerini düşünür. Söz konusu eleştiriye Marksizmi de katabiliriz. Üniversitede ders veren biz hocalar Marksizmin tezlerine ve varlığına ilişkin bilgilerinin yıldan yıla azaldığını kendimiz gözlemliyoruz. Buradan çıkan tehlike karşımızda. Düşman

* Bu tanıtım yazısı, tarihini belirleyemediğimiz Alman “Rheinisch- Westfälische Zeitung”un 301 numaralı sayının ekonomi sayfasından alınmıştır.

tanımıyorsa onunla mücadele edemeyiz., onun zayıf noktalarını çıkaramayız. Konuya dönersek. Sombart gençliğin liberalist kurama sırtını dönmelerini doğru bularak şunu ekler. “Eski ulusal ekonomi denilen düşman tuzağa yatmıştır ve daha önce kaybettiği alanı fethetmek üzeredirler”.

“Biz şu anda Almanya’da gerçekte tuhaf bir oyun oynuyoruz: Bu, eski ve öldüğü çoktan ilan edilmiş, “liberal” ulusal ekonominin bütün kural koyuculuğuyla ve şematik kurguları ile her köşeye sızmasını ve eski bayatlamış bilgeliğini –başarılı bir gizlemeyle- tekrar ortaya koyması konusunda yeniler doğal olarak hiçbir şeyin farkında değiller.”

Ekonomi öğretisi dikkatini gelecekte bütünüyle yaratıcı öğretilere (Sombart, yaratıcı öğretilerden işletme bilimi, finans bilimi, ekonomi ve pratik halk ekonomisi öğretisinin anlar) kaydırılması gerektiğini söyleyen Sombart’ın düşüncelerini daha da ilerilere götürebiliriz. İlginin o tarafa kayması ekonomi biliminin ekonomiyi sürdüren insanın kendisi ve bunu düzenleyen yönetim için yararlı kılmasında saklıdır. İlk zorluklar işte burada ortaya çıkar. Sombart eski ve yeni ekonomi biliminin farkının zihniyetten kaynaklanmadığını iddia eder. Zira zihniyet davranış gösteren insanları (örneğin ekonomik yaşam) ayırır, bilgi üretenleri değil. Bize biraz sert gözüken bu ayrım, Sombart’ın bilimden ne anladığını ortaya kor ve kabul edilebilir de. Ona göre araştırmacı kendisini hakikati tanımak düşüncesine bırakmalıdır.

Sombart’ın düşüncesinin peşine buraya kadar takılıp geldiysek ve buradan ötelere gitmek istiyorsak, bunun nedeni bizce onun ifadelerinden kaynaklanır. Sombart diyor ki: Araştırmacı bilimden başka hiçbir ilgiyi göz önünde bulundurmamalı, bunlar ister dine, ister devlete ister halkına yönelik olsun. Aksi durumda onun yarattığı değersiz olacaktır. Talihsiz kelime “ilgi” burada bir

kez daha yanlış anlamalara yol açacaktır. Alman bilimi yalnızca Almanlar tarafından yürütülebilir. Bu, bizim konumumuzdur ve –Sombart’ı yeterince anlayabildiysek– onun konumudur. Nasyonal sosyalizmin dünya görüşüne kapılmış genç Almanlar bilimsel olgunluğa erişmek isterlerse, halklarının ve devletlerinin çıkarlarını düşüncelerinin temel ilkesi haline getirecekler. Bunun gitgide doğal hale gelmesi, bunun koşul olarak vurgulanmasına ihtiyaç olmadığı anlamına gelir. Araştırmacı kelimesinin yerine bilimsel olgunluğa sahip nasyonal sosyalist kelimesinin koyarsak, Sombart ile birlikte biz de, bilim de yalnızca “bilginin” (Erkennen) söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Sombart aslında gözüktüğü kadar sert biri değildir. Dünya görüşünün bilim ile ilişkisi ve önemini ortaya koyduğu incelemelerinde o, bir bilim adamı olarak, her araştırmacının – biz de bunu böyle söylemek isteriz çünkü o bir insandır- bir konumdan hareket etmesi gerektiğini ve başarısını belirleyen “vücutsal –ruhsal bir kabiliyete” sahip olmasını vurgular. Biz daha da ilerlere gidip bu koşulların yalnızca onun başarısını değil, araştırmacının sonuçlarını da etkileyeceğini söyleyebiliriz. Eğer bazı araştırmacıların belirli bilgilere ilgi duyduğunu söylüyorsa o zaman Sombart benzemez bir ironiyle tamamen haklıdır. Sombart yalnızca coşkuyla değerlendirci ve isteklilerin nitelikli araştırmacı olabileceğini söylüyorsa tamamen haklıdır. Peki o zaman şu gereksiz ifadeyi niye kullanıyor. “Araştırmacının dünya görüşüyle ilgili konumu asla doğru olmayan sonuçlara götürmemeli”. İsterse birkaç sayfa sonra konumu yanlış olsa da biliminin teşvik edilmesine katkı da buluna biliyor ifadesini niye kullanır. Bu her iki düşünceyi anlatmaya çalışacağım: Araştırmacı da bir insan olduğu için elbette hata yapacaktır. Hatalar kabiliyetsizlikten, önemli gerçekleri görmezden gelmekten ve dünya görüşünden kaynaklanabilir.

Elde edilen bilgi yine de hatalı bilgidir. Bu hataları düzeltmek öncelikle hataların kaynağını bulması gereken diğer araştırmacıların görevidir, yanlış bilgi bazen araştırmacının yaşamının sınırlı olmasından da kaynaklanabilir. Ölmüş bir bilim adamının araştırma konusunu devam ettiren genç bir bilim adamı eski araştırmacının ya da dünya görüşüyle ilgili veya konudan veya yöntemle ilgili eksikliklerinin olduğunu görür. Yeni kuşak önceki araştırmacının yolunun doğru sonuçlara götürmediğinin farkına varırsa böyle bir sonuçtan iyi bir durum ortaya çıkar. Her araştırmacı bilgileri kazandıktan sonra onları değerlendirir. Eğer böyle yapmazsa o bir insan değildir, bir düşünce makinasıdır. Bir araştırmacının yaptığı çalışmanın sonuçları, onun sahip olduğu dünya görüşüyle çelişirse, bunları ne yapacağı hususuna Sombart pek değinmiyor, zira o onun için bilim alanının dışında kalıyor. Burada da araştırmacıya yanılıp yanılmadığını sınamak imkanı doğuyor. Sombart tarafından çıkarımlanan bilimsel bilginin mutlak olmadığını ancak onun yöntem açısından haklı olduğunu buradan çıkarıyoruz..

Sombart'a kimlik kazandıran büyük oranda bakışlarının kesinliği ve dürüstlüğüdür. Böylelikle de ekonomi biliminin günümüze kadar doğa bilimleri alanında kalması onun gözünden kaçmamıştır. Her yerde bunu keşfetmiş ve dikkat etmemiz gereken hataların sebeplerini göstermiştir, çünkü hata pek çok hata kapitalizm ve marksizmin ekonomi bilimi ile ilgili temellerinden kaynaklanır. Ekonomi içerisindeki doğabilimsel düşünce, ekonomide tıpkı doğa yasaları gibi sert yasalar ortaya kor. Bugün hepimiz biliyoruz ki, bu bilgiler yanlıştır. Söz konusu bu gerçeği de Sombart'ın çalışmalarından öğrendik.

Pek çok düşüncüyü içimizde aşmamız gerek. Böylelikle Sombart büyük olasılıkla artık yaşlanmış biri olarak yeni kuşağın çalışmalarından haberi olmadığı için değinmeden bıraktığı bir

konuya geldik. Bilim adamının yaşı bilimsel bilgileri de etkiler. Bunun doğruluk veya yanlışlıkla bir ilgisi yok, bilakis haklı olup olmamakla bir alakası var. Sombart bize bu tür yanlışları gösterdiği için ona teşekkür etmeliyiz. O bu yeni kitabında ekonomi biliminin sert disiplinini gözler önüne sermesi onun eğitici yönünü gösterir ve şu ikazını da ciddiye almalıyız: “Durum işte böyle: gençler gerçi haklılar ama bunu kanıtlayamıyorlar”.

Orada burada yapılmış ayrımlamaları kötü saymıyoruz. Kitap bizim bilimle uğraşan genç insanlar için kaleme alınmış. Onlar buradan eski kuşak Alman bilim adamlarının ne kadar disiplinli çalıştıklarını öğrenmeliler ve düşüncenin ciddiyetini tanımalılar, gençliğin verdiği coşkunlukla yeni bir ekonomi bilimi inşa etmeliler, hem de gününüz Alman ekonomi biliminin bizim için yarattığı bilgilere dayanarak. Sombart'ın kitabı bunun için oldukça uygundur.

Heiser

Werner Sombart*

Alman iktisatçı Sombart* tarihsel-toplumsal temellere dayanan bir ekonomi biliminin savunucusuydu. Çalışmalarında sosyalizmi araştıran Sombart, erken dönem, zirve dönemi ve geç dönem olarak ayırdığı kapitalizmin analizini yaptı.

Ermsleben/Harz'da dünyaya gelen Sombart'ın babası Prusya Parlamentosu, ardından da Reichstag Meclisi üyesiydi. Siyasal açıdan sola yakındı ve tarımsal reformların yapılmasına taraftardı. Werner Sombart ekonomi, hukuk, tarih ve felsefe eğitimi gördü. Sosyal reformculardan Adolph Wagner ve Gustav von Schmoller'in öğrencisi olarak genç yaşta Tarih Ekolü denilen düşünce tarzıyla temas etti. Bu öğretinin temsilcileri ekonomik sorunları ve bunlardan çıkan sonuçları tarihsel tecrübeye bağlayıp sosyal reformların yapılmasına taraftardılar.

Sombart Berlin Üniversitesi'nde 1888'de "Roma Campagna'sı" konusunda sosyo-ekonomik bir araştırmayla doktoraşını verdi. Güncel sorunları tarihsel nedenlere bağladığından (örneğin köylülerin eski büyük mülk sahipleri yüzünden borçlan-

* <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=325> (18 Mart 2004)

dırılması gibi) bu çalışmasıyla sosyal bir reformcu olduğunu kanıtladı.

Sombart aynı yıl içinde Bremen ticaret odası hukuk danışmanlığına atandı. Bundan iki yıl sonra da Schmoller'in tavsiyesi üzerine Breslau Üniversitesi'ne ordinaryüs profesör adayı olarak atandı. Sombart'ın amaçladığı bilimsel kariyer yavaş yavaş ve kademe kademe oluştu. Bunun nedeni, Sombart'ın Marksist düşünceleri temsil etmesi yüzünden, çalışmalarının kuşkuyla karşılanması ve ekonomistlerin çoğu tarafından reddedilmesiydi.

Ekonomi, Sombart için, düşünsel, maddesel, doğal ve geleneksel kökenli olgulardan kaynaklanmaktaydı. Aralarına insanın eğitimi de kattığı kültürel koşullara özellikle önem veriyordu.

1902'de yayınlanan *Der Moderne Kapitalismus* (Modern Kapitalizm) adlı iki ciltlik yapıtı şiddetli tartışmalara yol açtı. Sombart tarih araştırmalarını genel iktisat bilgileriyle birleştirerek, kendi düşüncesine göre kapitalizmin zaman içinde ne şekilde geliştiğini ve önüne geçilemez bir biçimde kendini kabul ettirdiğini gösterdi. Bununla kapitalizmi dönemlere ayırdı ve bu kavramın iktisat bilgisine girmesini sağladı: Orta çağda görülen kapitalizm öncesi ekonomiyi Avrupa'daki erken dönem ve zirve dönemi kapitalizmi izlemişti. Sombart bu dönemin Sanayi Devriminin başından 1914'e kadar sürdüğünü saptıyordu.

Refah devletinin başlangıcını ve kartellerin oluşmasını ise bir yaşlanma işareti olarak görüyordu ve bunu tanımlamak için geç kapitalizm kavramını ortaya attı. Analizindeki doğa yasalarına bağlı olaylar kuramı Marksist düşüncelere tamamen uyuyordu. Sombart bu yüzden o dönemde çoğunlukla muhalif zâkâr olan iktisatçıların eleştirilerine katlanmak zorunda kaldı.

Bütün tartışmalara karşın Sombart, 1906'da Berlin Ticaret Akademisi'nde kürsü sahibi olduysa da kendisine burada ders

vermemesi şart koşuldu. Bundan oniki yıl sonra, çoktandır özlemini çektiği profesörlüğe Berlin Üniversitesi'nde kavuştu. Sombart 20'li yıllarda giderek Marksist düşüncelerden uzaklaştı. Nitekim 1896'da ilk kez yayınlanan Sozialismus und Soziale Bewegung (Sosyalizm ve Sosyal Hareket) adlı yapıtının onuncu ve son baskısında aşırı bir Marksizm karşıtlığı göze çarpmaktadır.

1930'larda patlak veren yöntemler kavgasında Sombart, Max Weber ile birlikte eski hocası Schmoller'in karşısına geçti. Sombart değer yargılarının bilimsel olarak kanıtlanamayacakları ve dolayısıyla objektif bilimle bağdaştırılamayacakları düşüncesindeydi. Buna karşılık Schmoller ve yandaşları değer yargılarından vazgeçmenin, ekonomik ve sosyal politiğin bir bilim olarak kabul edilmesinden genelde vazgeçmek anlamına geldiğini ileri sürüyorlardı.

1934'te yayınlanan Deutscher Sozialismus (Alman Sosyalizmi) adlı yön gösterici yazısında Sombart, 30'lu yılların ekonomik krizinin aşılması için önerilerde bulunuyordu. Kapitalist ekonomi sisteminin sona erdiğine inanıyor ve bunun yerine dayanışma temelinde bir merkezi yönetim ekonomisi fikrini yaymaya çalışıyordu.

Sombart'ın Nasyonal Sosyalistler karşısındaki tutumu oldukça çelişkiliydi. Önceleri Nasyonal Sosyalist harekete ve bu hareketin ideolojisine hizmet vermeye çalıştı. Ne var ki ekonomik önerileri beğenilmeyince Sombart, arasını tamamen açmadan, Nasyonal Sosyalistlere sırt çevirdi. 1941'de 78 yaşında Berlin'de öldü.

DÜNYA GÖRÜŞÜ

BİLİM VE EKONOMİ

WERNER SOMBART

Dünya görüşüyle, ekonomi arasında yakın bir ilişki olması gerektiği konusunda insanlar öteden beri hem fikirler ve hiçbir zaman da bundan kuşku duymadılar. Bu ilişkiler 19. yüzyıl sürecinde tarihsel yöntemin temel sorunu haline geldi. Burada Marksizmin etkisini de yadsımamak gerek. Buna göre dünya görüşüyle ekonomi arasında öyle bir ilişki bulunur ki, ekonomi ve onun tarihsel biçimleri dünya görüşünü belirler. Ekonomi yegane gerçektir. O, tarihsel süreçte içkin yasaları sayesinde kendi kendini belirleyendir, diğer her şey ise insanın varlığında ekonomik şeylerin yalnızca işlevidir.

Materyalist ve ekonomik tarih yaklaşımı diye bilinen kültür yorumunun bu genel biçiminin yanlış olduğundan bugün hepimiz eminiz. Kültüre hatta ekonomiye biçim verenin şimdi de dünya görüşünde etkili olduğu haliyle- tin olduğunu ve benim ekonomik diye adlandırdığım bir çağda ekonominin bütün diğer kültür alanlarının üzerine çıktığı bir yerde, bu durumun belirli bir dünya anlayışının kaynağı olarak görülebileceğini hepimiz biliyoruz.

çizgi
YAYINLARI

